

**ANICA
ČERNEJEVA**

MOJE POTI

200.

26,638

ANICA ČERNEJEVA

MOJE POTI

**Knjiga je posvečena
30. obletnici osvoboditve**

Анатолий Степанович

MOJE POTI

816.3-1

26.634

RAZGOVOR Z MISLIJO

Tiho pojdem, kadar bo čas,
in ne povem nikomur zakaj.
Pojdem brez želje, ki bi hotela nazaj.
Tiho pojdem, kadar bo čas.

Vero v lepoto vzamem s seboj,
saj mi bila je povsod
lučka na mračno pot.
Vero v daljno lepoto vzamem s seboj.

Morda najdem kje še
mladih ljudi in svetlih iskanj
in srečnih otrok, ki hočejo pravljic in sanj,
morda umrem od lepote daleč nekje.

POT DO LEPOTE

Danes so ceste široke in bele
kot še nikdar.
Danes so polja molitev
in gozd je oltar.

Tiho darujem v njem sveto
daritev srca,
ki mu je pot do lepote
pot do neba.

PRVI POMLADNI AKORD

V zraku neslišno, opojno življenje,
kot bi po mahu, po rožnatem mahu dišalo,
kakor da človek bi v duši občutil že tisto
tisto drhtenje, kipenje, cvetenje, ki bo po polju
drhtenje,
pognalo.

Prihaja, prihaja pomlad — počasi — v šepetu,
nalahno se, v tihem smehljaju, odpirajo v jutro
prihaja, hiti hrepenenje kot val v nepremagljivem
oči,
zaletu,
da se od zavzetosti meglijo pretople oči.

PREMRZLO MOJIM TOPLIM OČEM

Jaz hodim pozno zvečer,
ko vse je že tiho, domov —
ob poti umira cvet, steza zapuščena,
moje mladosti ne spremlja duša nobena.

V moji duši je kot na pokopališču samotno,
vonj cipres, vonj belih krizantem,
z lučko slabotno —
ah, premrzlo mojim toplim očem.

ŠE KDO IZMED VAS

Bratje, še kdo izmed vas
upa tako goreče v opojno bodočnost kot jaz,
še komu v večerih tako v pričakovanju
oči se megle?

Bratje, je še kdo, ki ima dušo kot pesem mehko,
ljubezen kot morje neskončno, kot sonce svetlo —
zanj vse dni in noči žejne roke mi drhte.

Ljubezen — ti skrivnostni pečat svetosti,
ti veliki plamen življenja prostosti,
kod, kod in kam gre tvoja pot?

Vse doslej je bilo zlagano,
za smeh vetra, za gluho pesem posejano,
ker ni bilo tvoje tople luči na mojo
osamljeno pot.

SVETLA TIŠINA

V meni je pela svetla tišina,
ritem življenja je v njej valovil in pel.
Zunaj pa so temneli jesenski dnevi
in monotono je dež na okna zvenel.

Moja pesem je spajala zvoke v sozvočja
in dajala sonca žalostnim dnem.
O, ko bi mogla zbrati še mračna iskanja,
o, ko bi mogla dati sonca še trudnim ljudem.

V JESENI

Astre na jesenskih gredah
so vzcvetele,
v gajih so vesele pesmi
onemele.

Na drevesih so poslednji listi
vztrepetali,
zlati žarki so v jesenski megli
zaostali.

Mračni dnevi mračne duše
nam pustijo,
da pozabljamo pomladno
sončno melodijo,

da otožnost se prikrade
nam v domove,
da poroma naša misel
na grobove

in da blodi naša duša
po ravnini,
kot da išče sama sebe
med spomini.

Težke so jesenske slutnje,
ko se barva vrt in gora:
kakor megla v tistih jutrih
so — in v srcu kakor mora.

Meni, glejte, pa se hoče
ravno v teh jesenskih dnevih
svetlih misli o pomladi
in o sladkih ptičjih spevih.

Meni, glejte, pa se hoče
sonca, smeha in življenja —
sredi teh jesenskih slutenj —
jasnih dni in hrepenenja.

In še mnogo, mnogo vsega,
kar mladost nam večno daje,
se mi hoče v tej jeseni,
ki po naših krajih lega,
ki v globine naše sega,
da nam — kakor drobne ptice —
naše plahe duše bega.

V SNEGU

Od kod, me vprašuješ, od kod ...
Glej, čudovita je pot:
Vso noč je kot pravljica bela
po svežem snegu drsela.
Vso noč je v drhtenju srca
slutila širine sveta
in božala v snegu stopinje.
Ves svetel od njih mi spomin je.
Zdaj hodim kot s sanjami z njim
v to čisto lepoto in nežnost,
kot drobna snežinka drhtim
v belo, spokojno brezbrežnost ...

BOGASTVO

V najglobljih globinah je vztrepetala duša.
Kot plaha ptička je vztrepetala,
ko je tiho potrkal beli dan
z belih poljan.

Zbolelo jo je njeno tajno bogastvo,
še nepoznano, še nedarovano.
Zbolelo jo je, zaskrbelo jo je:
Kaj bo, kako bo,
kdo bo to sladko breme nosil,
če nikogar ne bo,
da bi z ljubeznijo zanj zaprosil.

Preveč ga je, a nikdo ne ve,
kako je v bogastvu ubogo srce.

Zbežala je duša v neznane daljine
in je zajela sveta širine
— brez ciljev, brez mej —
da je zapelo spoznanje v njej:

Svet je lep in bogat,
a jaz sem bogatejša od njega,
saj bi z ljubeznijo objela vsega.

Zaklenem bogastvo v svoj božji hram
in kdor ga hoče, mu ga dam!

V JUTRANJI SREČI

Šla sem v jutranji sreči
po svetli rosi,
v soncu drhteči,
in si pela svojo pesem,

ko so tvoje stopinje
dohitele moje
in belo pesem,
ki jo poje
v meni jutranja sreča,

in se zlile s pesmijo
v drago sozvočje,
da sem premagana legla v naročje
belih iskanj.

SREČANJE

O brat, ki me prosiš vbogajme,
ti ne veš in nikdo ne ve,
kako je žalostno moje srce.

Hodim po beli cesti
in srečam tebe, moj brat, ki trpiš,
ki padaš pod križem in krvaviš.

A meni, o brat, je svet bogat!
V meni je jutro vžgalo
svit daljnih svetov.
Življenje mi je dalo sonca
in hrepenenja brez konca.

O brat, saj me je sram,
da ti svoje duše ne dam!

Hodim po trudni cesti
in ni ji več cilja veselega
in ni ji dneva belega . . .

Trpljenje v tvojih očeh
mi pravi, da je pretežek greh
moje sonce in sreča in smeh.

PESEM VSTAJENJA

V zraku in vetru in v bisernih žarkih,
v gozdu, na polju, po gajih in parkih,
v gnezdih, v vrtovih po pisanih gredah,
v pesmih in pismih in v nežnih besedah,
v mislih in čustvih — in v dnu hrepenenja,
v slutnjah — in globlje: v duši življenja
tiho prepeva pesem vstajenja.

POMLADNA ŽELJA

V zraku prva nežna slutnja:
kakor vera v božje čudo,
kakor blagoslov ljubezni,
ki poljublja našo grudo

in s poljubi v njej prebuja
tajnih sokov tajne sile ...
O, da bi se tudi v meni
tiste misli prebudile,

tiste svetle, močne misli
pomladanskih dni in sonca,
o, da bi verjeti mogla
v srečo in pomlad brez konca.

ŽIVLJENJE

Živim.
Zato bi hotela verjeti,
da je lepo živeti
in da so srečni vsi ljudje,
ki z mano žive.

Živim.
Zato se mi hoče
toliko moči,
da človek lahko živi,
da volja ne klone,
da misel ne utone
v gluhe noči.

Živim.
Zato mi je drago življenje
moje in tvoje
in vseh,
ki jim je sonce v očeh
in hrepenenje
in v duši bogato pričakovanje.

Saj to je življenje ljudi:
večno iskanje
in večni cilji
in večne sanje.

TIHA ŽALOST

V meni je domotožje
in tiha žalost doma.
Drobna kaplja za kapljo
se zbira na dnu srca.

Šumijo, šumijo vrhovi
v mračne jesenske dni.
Jaz pa hodim v samoti
in me duša boli.

STOPINJE V SNEGU

V snegu, ki je zapadel
nocoj,
so rahle stopinje.

Kot da spomin je
šel rahlo prek snega,
bežen spomin.

Kot da je
nežna slutnja bila
tihih daljin.

Kot da je
ljubezen šla svojo pot,
svojo večerno pot.

Kot da je
žalost srca
tiho blodila tod.

CESTE

Žejno se v dalje
vijejo,
lahne korake pijejo
mladih dni.

S soncem se v mraku
poljubljajo,
sanjam drhtečim obljublajo,
česar ni ...

V megle in temine
izginjajo,
sonca se komaj spominjajo
sredi noči.

Trudne korake vračajo,
belih iskanj ne plačajo
mladih dni.

LETO BOLEČEGA ISKANJA

Temne, dehteče cvetice si imela na prsih —
sedaj je leto tega.

Leto bolečega iskanja
in neizprosne hrepenenja,
leto trudnega zatajevanja
in nerazdanega bogastva,
leto kričečega molčanja,
umirajočih in skritih želja.

Temne, dehteče cvetice si imela na prsih —
sedaj je leto ljubezni tega.

PISMA

Davno bilo je,
ko so se križala najina pota.

S tajno silo
se je zbudilo življenje v meni tistega dne:
tiho, da ga ni slišal zunaj nikdo,
glasno, da je prevzelo mene vso.
Strah me je — dragi — resnice, življenja,
a srcu je pesem tvoja beseda!
In pesem je želja, je hrepenenje,
molitev je, sreča in smeh
in pesem je jok in trpljenje,
brezup je in greh —
in vendar je v duši pesem — življenje.

Davno bilo je,
ko so se srečale najine misli.
A kakor v sanjah ves čas
slišim tvoj topli glas:
Pridi, zapoj
pesem — življenje z menoj!

V zlatem jutru prvi žarki,
v žarkih prvi, ki te išče.
Dragi, to je moja misel,
ki se po veselih sanjah
vrača v svoje pristanišče.

Dragi, to je moja misel,
ki je tiha in globoka
in ki gladi tvoje lice,
ko ga skrb je razorala,
kakor ga je milovala
tvoje majke topla roka.

V trdih časih trda volja
in ponosno kljubovanje.
Dragi, to je moja želja,
ki usodo tvojo spremlja
in ki čuva tvoje sanje.

Dragi, to je moja želja,
ki je sebi priborila
pravo, da ti vse olajša,
da ti ure mračne krajša
in — če ti težko je v svetu,
da ti je življenjska sila.

Čuješ v noči pozne ure?
V poznih urah pozne glase?
Dragi, to je moja duša,
ki v spominih nate išče
davne vere davne čase.

Dragi, to je moja duša,
ki je svojo pot zgrešila,
ko je v tesnem, čudnem strahu,
v čakanju in v večnih dvomih
vero vate izgubila.

Dragi, to je moja duša,
ki bila je prebogata —
pa ne more preboleti,
da je dvoje — čisto svoje:
sanjati in doživeti.

Dragi, to je moja duša,
ki ji vera je umrla,
ko je — čuješ li? — zaprla
trudna, slaba in samotna
tebi in besedi tvoji
svoja tajna, skrivna vrata ...
Dragi, to je moja duša,
ki bila je prebogata.

VIHAR

Zunaj divja vihar in mene je strah...

Tebe ni!

Če pride vihar nadme, če pride v to revno srce,
kaj bo z menoj nocoj,
ko te ni?

Ko se je jutro presrčno smejalo

na biserno polje,

bil si pri meni židane volje,

da je sonce nad nama obstalo...

Pravil si duši drhteči bajko o sreči

in sonce je s tabo kramljalo...

A zdaj je vihar in sonca ni

in tebe ni k meni nazaj.

Kaj bo z menoj nocoj,

kaj bo z menoj vse dni,

ko bo vihar,

če tebe ne bo več nikdar.

TEBI

Ti nisi razumel v tistih dneh
sončnega žarka v mojih očeh,
ki je bil, kakor iz teme poslan,
da bi iskal tvoj beli dan.

V življenje si mimo mene hitel
in nisi moje ljubezni vzel,
a vzel si mi žarek zlat,
ki je hotel tebe iskat.

Zdaj izzvenel je tvoj zadnji korak
v ritmu življenja, in spet je mrak,
a v meni več žarka ni,
da bi iskal še belih dni.

NERAZUMEVANJE

Pod brezo, pod tisto vrh brega,
ki poje, kadar jo biča veter,
pod belo brezo, ki ve
sto tisoč pravljič za moje srce,
sem tiho sedela kraj njega.

O bog,
to čudno razpoloženje vsenaokrog ...
Kot daljno, neznano trpljenje
lega na brezo, na mrak in na njega.
»Tako tiho nocoj,
ko si prvič pod brezo z menoj?!
A mojemu srcu je tvoj glas
pesem za najin bodoči čas ...«

Moja duša je tiho. Moja duša molči.
Do breze je mogla, do njega ni.
Do vsakega slednjega listka ji sega,
a on ji je tuj, ne more do njega.

SLOVO

Čudno je bilo tisto slovo:
dajala sva ga časom,
ki jih nič več ne bo,
kakor bi človek pozabljal
svojo pomlad
brez žalostne misli v srcu,
brez želje, brez nad.
Saj sva bila že davno
v tistih dneh,
ko je beseda le še beseda,
ko je ni v srcu in ne v očeh.
Tako, se mi zdi, sva ugašala
kot zvezda v poletni dan,
tako je vse izzvenelo
kot v mraku pesem poljan.
Nisi pač vedel,
kako se muči moje srce,
ki ničesar več dati ne more
in ničesar prositi ne sme.

Zato si šel brezobzirno
svoje vesele poti,
o, jaz sem že davno slutila
želje teh tvojih poti.
Saj sem čutila v tebi
klic daljnih in tujih sil —
in sem s tabo hodila
le še kot ptica brez kril.
Segla sem v tvojo dlan
kot brez srca —
Bil si mi le še neznan
utrip širokega sveta.
Nič več in nič manj —
samo utrip sveta.
V njem je bil konec belih sanj
in tihe vere srca.

VPRAŠANJE

Ti, ki boš sprejel besedo tiho,
jo boš razumel?
Boš čul iz nje iskanje moje duše?
Boš vesel?
In boš bogat od nje?
Bo mogla dati, kot rada bi dajala?
Bo tvoja misel našla žarek v njej,
jo bo spoznala?
Bo tvoj razum utihnil tisti čas?
Bo tiho, kar se je v življenju
trpkega zgostilo v tebi,
da bo dovolj močan moj tihi glas?
Boš za trenutek nehal biti s a m takrat?
Boš vedel, da prihaja trudna sestra k tebi?
Boš mogel biti moji duši brat?

OSAMA

Prijatelj si mi, brat si mi,
dokler je vere v lepoto. A kadar je ni,
čutim razdaljo med nama
in sem neusmiljeno sama.

Brat si, dokler naju dviga iskanje
in so mu cilji visoki in jasni.
A kadar so dnevi preglasni,
utihnejo sanje tvojih oči.

Ugasni, sonce, ugasni,
ni brata, prijatelja ni.

NEKEGA TIHEGA DNE

Nekega tihega dne
bo končano
vse to neznano,
zatajevano,
kar je kot svetla
lepota med nama.
Nekega dne
bom trudna in sama.

Moje srce
bo v strahu spoznalo,
da se je dalo,
drobno in malo,
srcu, ki je že vse
doživelo —
Nekega dne
bo to zbolelo.

Mirno bo padal
v teži svinčeni
čas dragoceni
z mrtvimi hipi
kakor s kameni
v moje samote —
Jaz bom umrla
zaradi lepote.

SPOZNAVANJE

Moji dnevi so bili prepojeni
s tvojim življenjem
in so mi bili dragi. Dragi kot ti!
Že davno so izgubljeni,
še v spominu jih ni.

Moje misli so črpale tvoje globine,
da bi jih zajele in razumele do dna,
pa so izčrpane in mrtve praznine
ločile dva sveta.

Moje iskanje te je v svetli veri iskalo.
Danes te ne poznam.
Moje srce je ob tebi spoznalo,
da je človek v resnici vedno sam.

V MOLK VEČERNIH SLUTENJ

V molk večernih slutenj
pade krik, ki rani.
Zaihtijo slutnje
v žalosti neznani,

ceste, svetle ceste,
tonejo v sivino,
tesni, plašni klici
trgajo tišino.

Iščem — in ne najdem
več poti med nama,
tiho grem po cesti
ranjena in sama.

TUJCA

Včeraj še, še danes v rani zarji
je moja pesem zadrhtela k tebi.
V rosi so žarele tvoje zvezde,
tvoje tihe in globoke zvezde.

Danes zjutraj si mi bil še blizu.
Bliže kakor pesem moji duši,
bliže kakor tanka struna moje pesmi,
bliže kakor sama slutnja tiste strune.

Danes zjutraj si mi bil še brat
in brata je iskala moja sreča.
Moja svetla in razkošna sreča...

Trave so poslednjo rosno kapljico popile,
tvoje zvezde blesk so izgubile
in zavpila v svet bi od bolesti:
Kakor tujca sva se srečala na cesti.

ZAKAJ

Moje srce je še polno iskanja,
ki je kot roka proseča v meni.
O bog, razodeni tej moji roki,
da ni pomoči,
kadar je belo iskanje zgrešilo
svoje poti.

Moje srce je že polno spoznanja,
ki je kot lučka drhteča v meni.
O bog, razodeni tej moji lučki,
zakaj mi gori,
zakaj me spominja dneva in sonca
sredi noči.

ŽELJA

Stojim ob oknu,
ko se mrači,
in gledam bele snežinke,
ki padajo v naše dni
kot bele slutnje onstranosti.

Begajo, begajo vsepovsod —
vsaki je dana posebna pot.
Nič se ji ne upira,
tiho jo išče, umira
v tihi vdanosti.

O, saj bi hotela tako
slediti daljnemu ukazu
kot drobna snežinka v mrazu —
tiho in vdano tako.

Sprejemati svojo pot
kot nujnost in neizbežnost,
legati v mraku tako
v belo, spokojno brezbrežnost,
izginjati v eno z vsem
in tiho pozabljati nase.

O, saj bi hotela tako
ugašati kakor spomin
v gluhe, neskončne čase
in biti — kot bela snežinka —
le še slutnja daljin.

JOJ ...

Meni je — joj — pretesno.
Saj so res polja prostrana
in pota vanje speljana,
toda, joj, ko pa ni
v dušah moči.

Ko pa je, joj, pretežko,
kar je življenje zajelo,
kar nam je srca zadelo,
da nam kot kletev vse dni
v dušah leži.

Ko pa je, joj, prehudo,
da smo ljubezen izdali,
da smo brezdomci postali
in da ni več do ljudi
belih poti.

DVOMI

Na zlatih oltarjih
pa lučke ugašajo,
v svetih molitvah
se dvomi oglašajo,
dvomi srca . . .

Vse nas ogrinjajo
v sence iskanja:
daljni so cilji,
pota brezdanja . . .
Kje smo doma?

Kdaj bomo svoje
cilje spoznali?
V svojih spoznanjih
ceste oprali,
ceste sveta?

VČASIH ŽELIM

Včasih želim,
da bi ne bilo resnice,
da bi ne bilo iskanja
in bi vsi mi, ljudje,
hodili v bele sanje odeti.
Da bi v teh sanjah slutili
daljno lepoto
in da bi verjeli
v božjo dobroto,
brez misli in brez spoznanja.

Včasih želim,
da bi ne bilo niti nas, čudnih ljudi,
ki nosimo večno žejo in glad...
ki si miru ne damo,
ki svetlih sanj ne poznamo
in tihih, drhtečih nad —
ki hočemo jasne poglede,
ki iščemo prazne besede
in mirno zapravljamo
svojo in tujo pomlad.

IZ »RAZGOVORA V MRAKU«

Ko pride naš čas,
hoče le nas.
Sleherna roka
se nam odmika,
v zadnje spoznanje
nam ni vodnika.
Ne, detece, ni gal
Še mati, ki luči
življenja prižiga,
ne more za nami.
Ko iščemo v sebi človeka,
smo sami.

Vse smemo,
če vemo,
da je vredno življenja.
Le razdajati
se ne smemo
v blodnjah svojega hrepenenja —
v žejno in bolno
iskanje lepot.
Močne moramo biti,
da gremo svojo lastno
življenjsko pot.

TVOJI PESMI

Drobna pesem
je v mojo samoto zapela.
Kot trepetajoča ptička
se je v mojo samoto ujela.

Kot božajoča roka
se je srca dotaknila
in jaz sem se iz nje spet vere
v lepoto napila.

MOJE POTI

Žal ti je, praviš? Zakaj?
Naj te ne moti smehljaj!
Mislim le tiho na jutro,
ko te ne bo nazaj.

Kadar ti sežem v roko,
slutim že v dalji slovo.
Vsi, ki so z mano hodili,
dragi, so šli tako.

Vem, da mi grejo poti
v bele, v samotne dni.
Čakam le, da jih razumeš
in v srcu spoznaš še ti.

SPOMIN

V moji sobi so stene kot strune:
rahlo jih boža roka daljin.
V meni še pojejo srečanja bela,
v meni drhti še topel spomin.

Dnevi in tedni padajo v sobo,
da bi izbrisali drage sledi —
jaz pa jih čuvam kakor svetinjo,
ki mi tesno ob srcu leži.

MOLK

Nič stvarnega, dragi,
se ni zgodilo.
Le moje srce je v strahu
zavpilo,
da zraste tišina
do jasnih oblik.

Saj čutim: molk
je najtrši krik.
Kot z mečem preseka
rahel dotik
rok, ki je v njem
srce govorilo.

PROŠNJA

Dragi, čemu
se le zatajujemo?
Slutnja mi pravi,
da omagujemo,

da že poslednja
bogastva zapravljamo,
da se od zadnjih
spominov poslavljamo,

da se že drug
pred drugim zapiramo.
Dragi, priznajmo si,
da že umiramo...

POMLADNO PISMO

Rada bi spet sprostila srce
in v pismu z njim prehodila
mračne poti, ki med nama leže,
in bi jih spet ljubila.

Saj je le misel, ki me boli,
da še čutim krivico.
Dragi, saj ni srce, ki taji
eno samo resnico.

Morda pa še verujeva v njo
in bi ji mogla slediti.
Zdaj bo pomlad in zdaj je lahko
mračne poti prehoditi.

CIKLAME

Hodim samotna po gozdu,
ki čaka, dober in tih,
z mojim srcem jeseni.
Dragi, ne veš, kaj pomeni
čakanju nežni dih
prvih ciklam med prameni
sonca, ki pada na njih.

Uberem drobno ciklamo
v droben in nežen spomin.
Rano so letos vzcvetele,
rano steze so odele
v slutnjo svetlih bližin:
saj bodo kmalu zapele,
dragi, od tvojih stopinj.

V srcu jih čujem že danes,
saj že ciklama cveti
in drobna ciklama ne laže.
Vsako jesen mi pokaže
tihe in drage poti,
ki bodo srcu še dražje,
ko jih prehodiš ti.

RANO ZJUTRAJ

Rano zjutraj me prebuja misel,
ki je svetla v meni
in ki noče spati:
Spet je bližje srečanje med nama.

Rano vstajam, dragi, moram vstati:
le v tišini zgodnjih ur sem s tabo sama,
jutranji le čas te mirno čuti.
Jutra so ko dobra, srečna deca,
ki ničesar hudega ne sluti.

V rosi hodim, v srcu si ponavljam:
Spet je bližje srečanje med nama...
Ne bojim se, mislim, in vprašujem,
le zakaj bi morala se bele sreče bati,
ki je moja in je tiho v meni.
Saj nikomur, glej, bi je ne mogla vzeti,
saj se moram toliko poznati.

Vem, da bom nosila sama,
kar bi moglo težkega iz nje mi vstati.
Saj se ne bojim trpeti,
saj sem mirna in spokojna v sebi,
saj želim samo dajati!

V UMIRAJOČI DAN

V umirajoči dan
je segla moja duša
s svojimi rokami —
Odprla mu je svojo dlan.
Zdaj čaka.

O, saj ničesar ni.
Le skrit in morda že izdan
spomin drhti
nad njo,
nad mojo dušo
in nad to dlanjo
in plaka.

Ti pa si tuj in tih
in ves neznan
nekje med belimi
in daljnimi gorami,
ki so kot silen dih
neskončnosti nad nami,
in vendar misliš,
da je vse le bežen san.

Glej, mrak se spušča
na večerno plan —
a jaz živim
od tistih svetlih dni,
od treh besed,
od najine poti
in moja duša je odprta
drobna dlan.

PISMO

Vprašujem v noč
in sredi te noči
razumem tiho v srcu,
kaj si mi.

O, dragi, vem:
ničesar ni
tako resnično v meni
kakor ti.
Zato ne čutim
trdih, trdih dni,
zato jih nosim
in živim naprej.

In hodim mimo
žalostnih ljudi,
prosečih rok,
izjokanih oči,
in vendar hodim
in živim naprej.

Kako bi mogla,
mislim, dragi, glej,
ko ni trpljenju
res nikoder mej.
Še v srcu ne,
ki daje in trpi.
Pretrde so, premračne
te poti —
Saj bi ne mogla,
dragi, toda ti
si zdaj, nocoj
in vse te čudno
težke dni
ves svetel, tih
in drag z menoj.

MED NAMA JE MNOGO POTI

Dragi, med nama je mnogo poti
in vse so kot ena sama
svetla resnica med nama,
te drage, drage poti.

Tiho jih hodim sredi noči,
trudna med spanjem in bedenjem,
te bele poti s hrepenenjem
tihe, samotne noči...

Cesta je mirna in svet je tih
in drobne poti so kot sanje,
v meni pa vriska spoznanje —
kmalu se srečava, dragi, na njih.

PISMA IZ MRAKA

Mrak je padel na jesenske ceste.
Trudne, mirne tonejo v sivino,
jaz pa čutim praznično tišino
in prisluhnem v daljo: dragi, kje ste?

Saj je res en sam spomin med nama,
le trenutek, bežen kakor sanje,
in besede kratke, nevsakdanje —
jaz pa vendar nisem v mraku sama.

Kakor struna sem, ki tiho čaka
rahlega dotika, da zapoje,
ko zapiram vase pesmi svoje
in vzdrtim od vsakega koraka

in zapojem z njim, ki izzveneva
v mrak in meglo, in se komaj zganem.
Nič ne mislim in nikdar ne vstanem,
saj le v meni tvoj korak prepeva.

Včasih kličem, komaj slišno, nežno,
vendar ni v teh klicih želje žive,
da pretrgava razdalje sive
in da greva tisto neizbežno

pot, ki jo življenje hodi.
Mnogo bliže sva si iz daljine.
O, življenje ne pozna bližine,
saj že zблиžanje v samoto vodi.

V mraku slutim tvojo pot neznano
in jo spremljam in pobožam stiha,
vse je mirno, niti čas ne diha,
vse je z mano dobro in ubrano.

O, zdaj vem, da čutiš mojo roko,
ki je, topla, v hladne dalje segla,
dlan razpela in na tvojo legla
kakor v strugo tiho in globoko.

Nič ne mislim, da so dnevi glasni
in da sem v resnici vedno sama.
Zdaj so slutnje kot poti med nama
in trenutki, dobri in počasni,

padajo previdno v pesem mraka.
Vsakega med njimi duša čuje
in težko nečesa pričakuje,
a ničesar stvarnega ne čaka.

NAJ BOM DOMA

Živim s teboj
in čutim tvoje dni,
kot da srce na srcu
bilo bi.
Tako jih čutim.
Tudi zdaj, nocoj.

In legla bi kot dete
v tvojo dlan —
o, saj si velik zame
in močan —
in skrila bi v tej dlani
svoj obraz
in bi bila le — jaz.
Le tista slaba,
mala, drobna jaz,
ki jo boli,
da belih, belih pravljič ni —
da je le svet,
da pravljič ni —
in bi verjela vanje spet,
ker si.

In v vsem, kar si,
je meni tih in topel dom,
največ, kar kdaj
srce spozna.
Naj bom,
za hip samo
naj bom doma!

NAJ TI PIŠEM

Naj ti pišem, dragi,
ta večer.
Sama sem
in vse je svetel mir.
Vse je tiha pot
do tvojih dni.
Zdaj, ko diha noč,
te čutim,
vem, da si.

Zdaj ne mislim,
da si že izdal,
kar si mi
na beli poti dal.

Zdaj ne dvomim,
dragi, da si rad
moji duši
tih in nežen brat.

Iščem te
in majhen mi je svet —
nič ne čakam
pisem in besed,
saj verujem,
rada sem brez njih,
saj te čujem
tudi, če si tih.

Ne bolita več me
prostor in čas —
saj sva že nad njima
ti in jaz.

HVALA TI

Hvala ti, dragi, za neko lepoto,
ki ji ne dam imena.
Naj ostane v meni tako.
Mnogo bližja in dražja mi bo,
če ji ne iščem pomena.

Hvala ti, dragi, za drage dni.
Naj se jih tvoje srce ne boji,
saj so le daljne lepote sij:
srečanja naših belih poti,
pesem, ki v srečanjih dragih vzdrhti.
Dragi, saj ni — krivice!
Saj je le tista sreča iz sanj,
saj smo že mimo mladih iskanj,
saj ne želim več resnice!

Hvala ti, dragi, za tvojo pot.
Mnogo bilo je srečanj in zmot,
zdaj ne trepečem več zanje.
Vame je legel svetel večer,
dragi, v meni je čudežen mir,
ki je zadnje spoznanje.

DALJNEMU BRATU

Vem, nekje živi nekdo,
ki bi bil z menoj,
če bi se bila srečala najina pot,
in bi bil ves moj.

Vem, da bi mi bil vse dolge dni
dober in vdan.
O, saj te čutim, moj daljni brat,
moji beli samoti znan.

Saj hodim v najtišjih mislih s teboj
svoje drage, svetle poti,
saj je prelepa že slutnja srca,
da nekje nekdo živi.

PREBUJENJE

Dragi, že spet
čujem šepet,
vidim mlado brstenje.

Breze so se odele
in zadrhte
v slutnji,
ki je življenje.

Glej, skozi nje
mlado, drhteče
gre pomlajenje.

Novi,
živi sokovi
sillijo v brstje,
v zelenje.

Že je povsod
sonce in pot
v živo mladost,
v prerojenje.

Vsak bi pač rad
stopil v pomlad,
čutil vstajenje.

Vem, tudi ti
iščeš dlani,
v toplih dlaneh
hrepenenje.

Dragi, in jaz
čutim ta čas
vsega sveta
prebujenje.

Rožnat je dan,
vroča je dlan,
v srcu pa —
skoraj trpljenje.

NE MOREM TI DATI ROKE

Dragi, ne morem ti dati roke,
saj so še solze na dlani,
ki so padle vroče na njo.
Zdaj me te drobne solze peko
kakor ogenj na rani.

Dragi, nekje je jokal nekdo.
To je trdo spoznanje.
V svetu še jočejo živi ljudje,
jaz pa hodim — svetla — drugje
in nosim svoje sanje.

Vem, da razumeš: saj je kot greh,
da ne čutim trpljenja,
da sem le v tebi in da se mi zdi,
kot da sva, dragi, jaz in ti
v srcu vsega življenja.

PRIČAKOVANJE

Čujem čas:
v drhtečem ritmu diha
in plapola ko plamen
iz noči.

Z njim srce
ko struna tanka niha
med upanjem in strahom ...
Tebe ni.

Tih je čas
in tanka struna tiha,
le srce še čaka
in drhti.

VERA

Vem, nekje med nama je dom
in dobro, tiho spoznanje:
Kaj bi človeku iskanje,
umiril, utešil se bom

in dal bom nekemu roko,
da mu je več ne vzamem,
in romal bom k njemu na samem
ko romar na daljno goro...

RAZODETJE

Tisto čudovito spoznanje,
s katerim bom večno sama,
stoji ko kamen mejnik
neizprosno med nama.

Tista dragocena bolečina,
ki je od nekega srečanja moja,
čutim, bila bi krivica,
če bi postala tvoja.

Saj bi ne mogla brez svojih tajnih
bogastev ostati.
Saj ne more življenje
naših svetišč razdejati.

KO GRE LETO MIMO NAS

Lastovke drobne se vračajo,
iščejo, kje so doma...
Nežne slutnje trkajo,
božajo nam srca.

Nežne slutnje oznanjajo
vero ljubezni in nad.
Mi pa v zimskih kožuhih
zapravljamo svojo pomlad.

Poletni plameni se vžigajo.
Naše polje gori.
Vse raste in dozoreva
v zrele, bogate dni.

Vse raste in dozoreva,
ko dozoreva čas.
Mi pa ne rastemo k soncu
in ni dozorevanja v nas.

Trudni dnevi se krajšajo,
v beli dan sega večer.
Izmučilo jo je poletje
in zemlja išče svoj mir.

Izmučilo jo je poletje
in darovanje v njem...
Mi pa ne damo ničesar,
niti miru ljudem.

Bele snežinke padajo
po mokrih, umazanih tleh,
kot da se dušice bele
izgubljajo v črni greh.

Kot da se dušice bele
pogrezajo v gluho noč ...
Mi pa stopamo nanje,
ko kličejo na pomoč.

TEBI, MATI

To so tvoje tople roke,
ki so k sebi me privile,
ko so moje mlade misli
zadnjo vero izgubile,
ko so moje mlade misli
nad življenjem ostrmele . . .
To so tvoje tople roke,
ki so tiho me objele
in peljale v novo srečo,
v belo srečo duše tvoje:
Daj, varuj življenja drugih,
da pozabiš sama svoje!

To je tvoja močna duša,
ki mi je nov svet odprla,
ko je v starem zadnja lučka
dogorela in umrla,
ko so moje mlade želje
svojo sončno pot zgrešile.
To je tvoja močna duša,
ki mi daje nove sile
in prižiga v mojem srcu
lučko novega spoznanja,
da je sreča le v bogastvu
dajanja in darovanja.

DOM

Nekega dne je utihnil
škrjanček na polju,
dom se je zgodaj jeseni
v čudno tišino odel.
V vrtu so rože zaprle
trudne cvetove.
Mrak je dehteče njive
ajde objel.

Nekega dne smo strmeli
v praznino ob mrtvem očetu,
ki je še ljubil življenje
in cvetje in sonce in nas.
Drobne čebele bile so v ajdovi paši,
ko se je tiho iztekkel mu čas.

Nekega dne
smo v dnu srca začutili,
ko da je dih življenja
ustavila smrt,
ko da so v cvetju umrle
ajdove njive,
v pričakovanju čebele
in panji in trte in vrt.

Mati je ostala sama in tiha
ob zadnji resnici.
Ni nas prosila niti bližine
niti ljubezni niti moči.
»Moji otroci,
saj bom molče nosila,
le da vam v meni,
samotni, spet dom oživi.«

POMLAD

Spet se prebuja med drevjem pomlad,
moj oče pa tiho počiva.
V meni še kljuje spomin na takrat...
In vendar tesno spet živiva.

V zadnje bližine ni mogel razum:
Končal je, popotnik na cilju.
Pomlad je in sonce in v soncu pogum
in svetle moči v izobilju.

Njegov čebelnjak je čez noč oživel.
Oče moj, čuješ šumenje?
Kako si bil veder, mlad in vesel,
ko si začutil življenje!

Nekoč si doživljal v šoli pomlad
živo in lepo ko sanje
in si od tiste mladosti bogat
ljubil čebele in panje.

Na vrtu, veš, oče, se breskev budi,
ki čuti še tvoje dotike,
in vrtnica, ki si jo cepil, brsti
in v gredah tvoje sadike.

Med trte spet hodimo tvojo pot
in tipljemo tvoje stopinje
in kar nam obljublja zemlja dobrot,
vse tvoje dobrote spomin je.

Povsod je še živa ljubezen do nas
in dajanje tvoje do konca...
Oče, kako je bil strašen ta čas
od tiste jeseni do sonca!

ŽE MI TELO UMIRA V POMLAD

Saškini mami

V meni
so še plameni
živega hrepenenja,
a moje telo je le še
senca življenja.

Za mano je mlada,
mlada pot.
Rada bi še hodila tod
in tebe, moja lučka, vodila.
Brez moje ljubezni
boš morala v svet,
brez nje ti bo nekega dne razodet,
ko boš iz svojih globin
vzplapolala —
O lučka, premračen svet
sredi belih, prebelih sanj . . .

Saj bi ostala!
Saj me še drobcena roka drži,
saj se borim vse dni, vse noči,
da bi ti mamico svojo poznala,
ko boš velika, lučka, takrat,
in boš iz svojih plašnih spoznanj
bele in čiste ljubezni iskala.

O lučka, saj bi ostala!
Saj ima človek življenje rad.
Tako si še moja in mala,
komaj sem te prižgala —
a že mi telo umira v pomlad.

SAMOTA

Kadar je človek telesno sam,
je pač vedno kdo z njim.
Le tiste gluhe samote
med ljudmi se bojim,

ko poje srce kot bron
in mu nikjer ne odzvanja,
ko se odpirajo tople dlani,
a jih vsakdo odklanja.

Ko je vsaka beseda le krik,
da prevpije pesem srca,
ko ni ne cest ne poti,
da bili bi nekje doma.

TVOJA MLADOST

Tvoja mladost je kot bela
ozarjena pot:
k daljnim ciljem tekoča,
belih dni iščoča
bela pot.

Tvoja mladost je kot v rosni
kaplji sijaj:
v travnih bilkah viseči,
v sončnih žarkih drhteči
rosni sijaj.

Tvoja mladost je kot tiha
in sladka skrivnost:
v rahle slutnje odeta,
v tihih urah izpeta
sladka skrivnost.

Tvoja mladost je kot v strunah
srebrnih nemir:
samemu sebi pojoči,
drobno srce božajoči
plahi nemir.

Tvoja mladost je kot topla
odprta dlan:
v sončni dan hrepeneča,
zadnjih bogastev preseča
topla dlan...

Tvoja mladost je kot setev
v bodoče dni:
v ostre brazde vsejana,
v trdi čas razmetana
setev bodočih dni.

ODPUSTI

Vsako noč,
vsako molčečo noč
pade na moje poti
truden spomin, ki boli.

Vsako drhtečo noč
raste iz mraka obraz,
ki me je srečal nekje
v luči belega dne.
Beden, ves tih in bolan . . .
Zdaj, ko je noč, mi je znan.

Šla sem mimo takrat
neke lepote iskat,
svetla, kot brez srca.
Zdaj bi mu rekla: O, brat,
moje srce te pozna!
Saj si ga srečal nekje
v luči belega dne,
truden, tih in bolan . . .
Zdaj, ko je noč, si mi znan.
Daj, še ti me spoznaj
in odpusti, o brat,
da je človek premlad
hodil mimo ljudi,
ki jih življenje boli.

DOMOTOŽJE

V dušo se je zagrizla želja
vsa grenka, vsa bolna:
dóma se mi hoče, ljubezni,
a naša kočka je polna.

Topla je naša kočka,
a tesna in mala.
Iz nje me je mrzla beda
iztisnila, pregnala.

Ped borne, izmozgane zemlje:
pašnik in njiva,
premalo — četudi ljubezen
pomanjkanje skriva.

Premalo. A dela ne dajo
ne v vasi ne v kraju.
Pri nas je prekletstvo, neplodnost —
a lepše kot v raju.

Zdaj sem bolan in truden,
pa moram živeti.
V dušo se je zagrizla želja,
težko bo ozdraveti.

Hodim s hrepenenjem bolnega človeka,
v meni je tuga, je radost neka.
V meni je domotožje iz dneva v dan
po senci gozdov in pesmi poljan,
po zimi, po zasneženem bregu,
po sveži gazi v snegu,
spomladi po češnji, po belem cvetju,
po zlati pšenici in maku v poletju
in kadar ugašajo vroči plameni,
po zrelem sadju, po barvah razkošne jeseni,
po listju, praproti, ajdi in ozimini,
po trudni, izmučeni domovini.

S hrepenenjem bolnega človeka hodim po svetu
in v meni je tuga, je tuga neka.

ŽIVA MLADOST

Ni, da bi čakal na tisto pomlad,
ki jo že vse prerokuje,
ki jo srce pričakuje.
Legel, legel, legel bi rad.

In bi zaprl žejne oči,
ki so še sredi življenja,
da bi ne videl trpljenja
mladih, neizpolnjenih dni.

In bi pozabil, da sem živel,
kar se da polno živeti.
V miru bi hotel umreti,
preden bo glogov grm vzcvetel.

Glogovo cvetje — to je spomin,
jaz pa še živo iskanje.
Kaj bi živečemu sanje
rahlo odmaknjenih, svetlih bližin!

Vi, ki ste pesem izpeli do dna,
dajte, napijte življenju,
svetlemu hrepenenju
nove pomladi, vere, srca!

Meni pa, ki sem še živ in mlad,
ni, da bi dvignil to čašo
v glasno napitnico vašo.
Ni, da bi čakal na novo pomlad.

PROŠNJA BREZPOSELNEGA

O, dragi ljudje, pogledjte
moje izmučene roke!
Ni jih izmučilo delo.
Trudne so od trpljenja,
ki je misli zajelo,
trudne so od iskanja,
ki ničesar ne najde,
trudne so le od trkanj,
ki jim vrat ne odprejo,
trudne so od spoznanja,
da na delo ne smejo.

O, dragi ljudje, pogledjte
bele, izčrpane roke.
Ni jih delo izpilo.
Žejne in žive in mlade
jih je brezdolje ubilo.
Lačne so, dela jim dajte,
o, dragi ljudje, spoznajte,
da ne morem tako.

Saj sem kot plod brez semena,
saj mi je dan brez pomena,
saj že sovražim telo.
Hrane hoče in rabi
in v hrani večkrat pozabi,
da mu je smisel drugje.
Koščka kruha vas prosi,
težko ga sprejme in nosi —
O, čujte, dragi ljudje:
kruh je često brez teka,
dajte mi najprej človeka,
da sprejemem res v b o g a i m e.

DETECU BREZ OČETA

O dete,
konec je težkih dni:
moja duša na križu visi,
moja duša je dotrpela.

O dete,
le še telo trpi.
Nič ne joči, saj ne boli,
saj bom še rada živeła.

O detece moje,
saj si še ti,
saj so še tvoje mlade poti,
ki bom nad njimi bedela,

kakor drobna lučka
v mraku bedi.
Detece moje, pusti skrbi,
saj bom še ozdravela.

Saj več trpljenja
in žalosti ni:
moja duša na križu visi,
moja duša je dotrpela.

POD KRIŽEM

Njeno pričakovanje je izkravelo,
ko je življenje razpelo na križ njeno mladost.
In ko je stala pod križem vsa bedna in mala,
takrat je spoznala,
da je smisel svojega rojstva dala
človeku — brez duše.

KRIK SRCA

V srcu matere, žene,
ki je v bedo rodila,
se je grenka slutnja zganila . . .

Zunaj pa je bil beli dan
in so ptički peli v pomlad.

V misel matere, žene,
je legala trudna zavest:
O dete, zate ni cest.
Iz vlažnih in mračnih kleti
ne vodijo bele poti
v beli dan.
A jaz sem te za ljubezen rodila.
O dete, dokler sem te v sebi nosila,
je bilo v meni vere za dva
in moči.

Zdaj,
ko je prestano
in je moj čas za mano,
zdaj je ni . . .

V boli matere, žene,
ki je v bedo rodila,
se je žalostna želja zganila:
O, ko bi to dete šlo
v božji vrt,
še preden bo v svetu spoznalo
bedo in smrt...

Pa je skozi rešetko
segel žarek do dna
in planil je krik srca:
Dete, ostani pri meni,
mamica te ne da!

DETETU

Dete,
ne veš, kako
spremlja moje srce
tvoj korak
vse od belega jutra
v mrak.

Dete,
ne veš, od kdaj
moja molitev drhti
kot lučka skozi noči.

Dete,
ne veš, od kod
hodi na tvojo pot,
ki v bele dalje hiti.

Dete,
ne veš, zakaj
mi je svet preširok,
mi je tvoj cilj previsok.

Dete,
jaz vem.
Glej, mati sem
in mati ve mnogo,
mnogo več.
Njeni ljubezni
je dano tako,
da legajo slutnje
in sence na njo
s tvojih poti.
Njena duša
premeri
daljo daljin,
zanjo ni zadnjih, skritih globin,
zanjo, o dete, še groba ni.

LUČKA DOGOREVA

Ura polnočna odzvanja . . .
Nad dete edino se sklanja,
srce se bori, se upira,
da njeno življenje umira.

Minute so lene, počasne,
skrbi so težke in glasne,
mislil — slutnje moreče
smrtno vznemirjene sreče.

Sence krog hiše se plazijo,
po gredah cvetočih gazijo,
na okna zagrnjena trkajo,
zadnje upanje srkajo.

Slutnje plašne naraščajo,
trudne se duše pollaščajajo,
ljubezen drhti, omedleva,
lučka brli — dogoreva.

VINIČARKA

Navkreber med trte se vzpenja
s težko motiko na rami,
z majhnim otrokom ob roki
in z manjšim pod srcem,
ki od napora trepeče.
(O, saj bi še trepetalo
od sreče!)

Tako se ji delo začinja.
Tako se je davno nekje
njeno življenje začelo.
Tako se ji dnevi vrstijo,
ko se ji v delu, skrbi
in v trpki ljubezni otroci rodijo.

Ni stara in tudi mlada ni.
V zemljo je zakopala
mladost in moči,
v trto, ki raste od nje
in drugim rodi.
Zdaj je kot trta jeseni:
sključena, vsa izsušena,
komaj še mati in žena.

Nedelje so drobni spomini
iz pratike. V njej so rdeči svetniki.
Spomini vidijo mater
v molitvi, ne ob motiki.
Vidijo tudi očeta:
viničarja, ki so mu v praznik
rokavi vzravnani,
lasje počesani in suknja zapeta . . .

V nedeljah se spušča v dolino
z majhnim otrokom ob roki
in z drugim pod srcem:
po vero, po moč, po kapljo utehe
za bolečino.

Po maši se vzpenja
tiha in trudna navkreber.
Tako se ji svetla nedelja konča,
tako se ji teden začenja.

BOŽIČ V HALOZAH

Z gričev se trepetanje
lučk utrinja v dolino.
Trdi koraki in vzdih
trgajo sveto tišino.

Kdor je obut in oblečen,
stopa k polnočnicam k fari.
V hramih se stiskajo k peči
bosi in goli in stari.

Jaslice v kotu so mračne:
hlevček brez lučke rdeče,
v mraku pastirji in ovčke.
Saj ni za olje in sveče.

V kotu ob peči so mati.
Molek drsi jim med prsti:
»Jezus, njega je vzelo,
zdaj sem pa jaz na vrsti...«

Plašno molčijo otroci,
tipljejo v čudežne sence:
tleča treska jih riše
v stene med smrečje in vence.

V haloških kočah je božič
v molku, v smrečju in mahu,
v tihi molitvi starčkov,
v drobnem otroškem strahu:

»Kaj če ne bo gospodarja
s kruhom, s koščkom potice?
Kaj če v dolini pozabi
blatne in prazne gorice?«

PISMO IZ HALOZ

Mraz je med nami.
Čas je ko struga,
vklenjena v led,
le še življenja sled.

Komaj živimo.
Dnevi so mračni,
a druge luči
v haloških bajtah ni.

V peči je ogenj
truden in hladen
in v srcih je glad.
Misel želi v pomlad.

Živi in novi
mladi sokovi
premagajo smrt
v žilah otrplih trt.

Čas se premakne,
z njim se dotakne
življenje in moč
revnih haloških koč.

NEZNANEMU

Neznanemu gradijo spomenike, polagajo simbol
miru in zmage.
Priznani romajo na grob k neznanim.
Veliki k majhnim,
v nemi veličini mrtvih množic majhni,
brez pomena.
Mogočni in odlični s slavnimi imeni
častijo tiste brez imena.
Proslavljajo idejo, ne življenja.
Neznanega junaka, ne človeka.
In še se klanjajo sovraštvu, sili, borbi in prepiru.
S pohlepom v srcu pišejo o — miru.
Ljubezen je beseda, ni resnica —
in človek komaj pojem, prazna pena.

A ti, ki si izkrvavel na bojnih poljih,
si bil nekoč ves živ in mlad med nami,
ljubljen, ljubeč in sočen, poln hrepenenja.
V neznani zemlji, ki te ni rodila,
si našel dom in mir in tihe, dobre sanje.
Neznan korak odmeva preko njih
in tuja pesem pada s trdim glasom vanje.
Nikjer nikogar, ki v ljubezni išče
in v spominih joče.
Vse je res grobišče.
Še tista roka, ki ti daje cvetje, daje milost
in sočutje ti prižiga drobno svečo.
V tesnih slutnjah, z mislijo bolečo:
»Kje je m o j e izgubljeno dete?«

Drugje nekje — daljine so brezkončne —
pa roma siva starka na grobove.
Samotna roma, v tihe sanje skriva samotno vero,
da si še na svetu, da ti je mladost še živa.
Kako bi mogla ji tujina dete vzeti?
Iz njenega srca se je rodilo,
iz njenega trpljenja raslo, iz ljubezni pilo —
kako bi smelo ga sovraštvo vzeti?
V drhtečih rokah nosi trudno cvetje.
Prižiga svečo v mirni, sveti boli.
Ljubi v solzah in živi v spominih,
v neštetih drobnih hipih, v sreči, v bolečini.
Veruje — in za srečo v svetu
in za pokoj tvoji duši hkrati moli.

PISMA IZ TEŽKIH DNI

Mati,
mislim na vas,
na vaše trpljenje,
ki se nikjer ne konča.
Vem, da trpiva oba,
saj sva ko eno življenje.

Ni nam preveč hudo.
Človek se vsega privadi,
še bolečin.
Le, da smo mladi,
nas žge, in mene še,
mati, da sem vaš sin.

V mraku ugaša dan.
Rad bi v oči vam pogledal,
segel vam v dlan
in čutil le vaše srce.
Moje ničesar ne ve,
kar bi vam še povedal.

Draga,
sredi noči
nas sovražstvo budi.
Jaz pa odevam srce
v zarjo novega dne.

Mislím:
kako bi umrl,
mlade oči zaprl,
ko si v življenju ti
in te srce želi.
Saj je ko rose cvet
žejno pomladnih let.

Draga,
rad še živim,
vendar se ne bojim.
Smrt je le droben hip
kakor srca utrip...
Če mi pretrga pot,
prejmi pozdrav od tod.

Toda
ne še nocoj,
še sem predragi tvoj.
Trd in pošasten glas
trga ponočni čas.
Jaz pa tolažim srce
z zarjo novega dne.

Sinec moj,
pišem ti pismo
kakor velikim ljudem.
Vojna je čudna uganka
in ti je ne povem.

Rajši te vzamem na rame,
kot sem te vsak večer,
in te v posteljo stresem,
da je konec in mir.

Toda tu med vojaki
bi me ti ne spoznal.
K mamici bi se stisnil,
ker bi se očka bal.
Puško imam in sabljo,
črn sem, ves kosmat.
A sem vendar še očka
in te imam še rad.

Priden bodi in rasti.
Sinec, ne, saj ni lepo!
Majhen, majcen ostani ...
Očku, veš, je hudo.

VPRAŠANJE DREVESU NAŠIH DNI

Ali še veš, drevo?
Gnezdo si v vejah nosilo,
v njem je življenje gnezdilo
in pelo v nebo.

Ali še čutiš pomlad?
Mlado brst je napela,
v listih je zadrhtela,
v cvetu obljubila sad.

Ali še veš, kako
te je luč prepojila,
plodna jesen upognila
z zrelo močjo?

Ali še čuvaš spomin?
V njem je ko vera vstajenja
večna sila življenja
iz korenin.

*Jaz pa odevam srce
v zarjo novega dne.*

Anica Černejeva 1940

Tiho pojdem, kadar bo čas... In tiho je odšla. Samo da še ni bil čas, še ne bi bil čas, če je domači izdajalci ne bi bili predali tujcem — nemškimi okupatorjem, ki so jo odvlekli v svoje žensko koncentracijsko taborišče Ravensbrück pri Fürstenbergu na Mecklenburškem, še 85 kilometrov nad Berlinom, in od tod v ravensbriško podružnico Neubrandenburg, kjer je 3. maja 1944 umrla, stara natanko štiriinštirideset let in en mesec.

Vero v daljno lepoto vzamem s seboj... Vero v lepoto, ki ji je bila *povsod lučka na mračno pot* in se ji je iz nejasnega otroškega in mladostnega občutja vse bolj razščala v *vero v pomlad*, v hrepenenje po tistih dneh,

*ko se sonce zasmeji,
ko se pesmice zbudijo,
ko se slavčki oglasijo...*

kakor je v Ženskem svetu odgovorila »trboveljskim slavčkom« — Mladinskemu pevskemu zboru Trbovlje—Vode, ko se je leta 1931 v Ljubljani predstavil z besedami »Mi smo pa od tam doma, kjer se sonce ne smehlja«, češ *Vi ste pa iz tistih dni...* Iz dni, ko se bo izpolnilo, za kar je vredno živeti in za kar je živela in delala — za svetlo in srečno prihodnost drobnih in dobrih ljudi. In za kar je tudi umrla...

Morda umrem od lepote daleč nekje... In umrla je daleč, daleč od trpeče in bojujoče se domovine, sredi razcvetajoče se tuje pomladi, v takrat tisoč in tisočkrat prekleti zemlji. Samo — ne od lepote! Umrla v najglobljem breznu, ki je vanj kdajkoli človek v svojem neizmerno se-

bičnem pohlepu po blagu in oblasti pahnil sočloveka. Strahotno in bridko se je končalo bogato življenje in samotno so se zaprle utrujene oči, ki so se nekoč polne začudenja in svetlega pričakovanja zazrle v sončni svet okrog sebe in potem zmeraj bolj spoznavale, da leže temne sence na tem lepem svetu in da postajajo vse temnejše.

Takrat je odela *srce v zarjo novega dne* in ga odevala vanjo do zadnjih grenkih trenutkov, ko se je že čisto razločno kazala na obzorju, a se njej sami vse bolj odmikala, in ko se njeno že prej šibko in tedaj od taboriščnih grozot do kraja oslabeledo telo kljub silnemu koprnjenju po domu in domovini ni moglo več upirati smrti.

Mrtvo so iz Neubrandenburga prepeljali nazaj v Ravensbrück in tam v krematoriju njeno ugaslo življenje spremenili v kupček pepela in tega potem razvejali kdo ve kod ali zagreblji kdo ve kam. In tako se je zgodilo, da je tudi njen »grob« med tistimi preštevilnimi našimi grobovi, ki so pokazali *tujcu pota domov*, kakor je skoraj dvajset let prej prerokovala našemu ljudstvu na Tržaškem, na Goriškem, v Istri in na Krasu:

*Če drugače ne gre, prek svojih grobov
pokaže tujcu pota domov!*

Ko pa je prišla novica o njeni smrti v Ljubljano, so prav tisti, ki so jo bili avgusta 1943 izročili Italijanom — takrat jo je zapora po nekaj tednih rešila kapitulacija Italije — in potem še Nemcem, hinavsko sporočili dijakinjam in dijakom ljubljanskega učiteljišča, kjer je poučevala: »Bila je mehka, plemenita duša, pesnica in pisateljica. Tudi njo lahko smatramo za žrtev današnjih nesrečnih slovenskih razmer!« In dali so brati zanjo mašo zadušnico, hkrati pa naročili moliti za enega iz svojega kroga, kroga njenih izdajalcev in morilcev, profesorja Stanka Petelina, ki je po porazu belogardistov na Turjaku padel nekje na Dolenjskem.

V petem letniku Kresnic, eni izmed knjižic Mladinske matice za leto 1932, so se tedaj živeči pesniki in pisatelji,

»ki so s svojo besedo govorili mladini« (Bevk, Finžgar, Kmetova, Meško, Milčinski, Ribičič, Seliškar, Karel Širok, Župančič itd.), s kratkim, a značilnim ali celo odločilnim spominom iz mladosti predstavili svojim mladim bralkam in bralcem. Anica Černejeva jim je povedala, kako je prišla v šolo, in to ne v nevezani besedi, temveč v pesmi, saj ji je bila pesem tisto izrazno sredstvo, ki je z njim zaobjemala vse slovenske otroke, tostran in onstran tedanjih državnih meja.

To je bilo takole: Vzeli so ji starejšo sestrico Marico in jo vtaknili v šolo. Takrat je spoznala *prvo žalost življenja* in v tej žalosti hodila za njo posedat na šolski prag. In tam — *na pragu modrosti* se je

*prve vseh učenosti
z žalostnim srcem učila.*

Ta prva učenost, ki jo je nadvse bridko zadela, pa je bila spoznanje, da

*šola pač malokaj čuje,
kadar nam drobna življenja
vzgaja in kreše in kuje.*

Iz tega prvega grenkega spoznanja ji je zrastle življenjsko vodilo za čas, ko je sama posredovala mladim šolsko učenost — da mora živeti in čutiti z njimi in zato budno prisluškovati utripom njihovega življenja, da ne bi preslišala *klicev srca in življenja in mladih dni*.

A ko je nekoč *na pragu modrosti* zaspala, se je zbudila — v razredu. In *od tistega dne* je bila v šoli.

Od tistega dne — 27. maja 1905, ko so jo komaj pet let staro zapisali v prvi razred štirirazredne osnovne šole v Grižah pri Celju, in vse do 21. oktobra 1943, ko je dalo belogardistično vodstvo ljubljanskega učiteljsišča zapreti okrog dvajset svojih dijakinj in deset dijakov ter sedem svojih profesorjev in tri profesorice. Večinoma so jih Nemci že novembra odpeljali v koncentracijsko taborišče, tudi šest profesorjev — v Dachau in dve profesorici — Anico Černejevo in Biserko Ercegovac — v Ravensbrück.

Anica Černejeva je zrastle v učiteljski družini. Njen oče Ljudevit Černejš, doma iz Frama pod Pohorjem, s posestva in iz mlina, tudi pesnik in pisatelj, zlasti pedagoški, je bil eden tistih narodno zavednih slovenskih učiteljev, ki imajo veliko zaslug za to, da je »bivša Štajerska danes slovenska in jugoslovanska«, in ki so ne samo požrtvovalno vzgajali mlade, ampak posredno ali neposredno vplivali tudi na starejše rodove, kakor pravi Janko Orožen leta 1937 v Pedagoškem zborniku. Za učiteljski poklic ga je navdušila mati, katere oče je bil zaveden Slovenec z lepim posestvom in tudi z lepo knjižnico.

Ljudevit Černejš je bil odličen šolnik, vendar bi bil pred koncem prve svetovne vojske le za ceno svoje narodnosti lahko dobil ustrezno učiteljsko mesto. Ko so ga snubili za nemški oziroma nemškutarski tabor, je odločno prabil: »Moja narodnost ni na prodaj!« Ob njegovi smrti leta 1936 je v pedagoškem mesečniku Popotnik nekdo zapisal: »Njegov značaj je bil kakor kremen in jeklo, a v srcu je bil mehak, dober in blag. Plemenitost v njegovi duši je prepojila vse njegovo mišljenje in čustvovanje.«

In prav takšna je bila Anica, tretja izmed peterih otrok, rojena 3. aprila 1900 v Čadramu pri Oplotnici (ali pri Slovenskih Konjicah, kakor navadno beremo), podobna očetu tudi po zunanosti. V potnem listu iz leta 1938, ko je poleti v sklopu ljubljanske sekcije Jugoslovanskega profesorskega društva potovala v Prago, kamor si je nekoč želela študirat, je takole opisana: postava — srednja, obraz — okrogel, lasje — kostanjevi, oči — sive, nos in usta — pravilna. (A oči je imela, pravijo, modro sive.)

Družina je romala z očetom po njegovih učiteljskih postajah in si končno ustvarila dom v Makolah pri Poljčanah (blizu Štatenberga), kjer je mati Marija, potomka pohorskih glažutarjev, rojena v Oplotnici, podedovala domačijo svoje tete. V Makolah je Ljudevit Černejš kot mlad učitelj spoznal svojo ženo, v Makolah je po upokojitvi vrtnaril, sadjaril in čebelaril, v Makolah je napisal svoje spomine in v Makolah je umrl. In zdaj se osnovna šola v Makolah imenuje po njegovi hčerki Anici.

Mati ni bila nič manj kremenita kakor oče. Za petindvajseto obletnico zakona ji je mož poklonil cel zveščič pesmi in ji v njih priznal, da je ona vzgojila otroke, čeprav je bil on po poklicu učitelj in vzgojitelj, in to tako, da je lahko ponosna nanje. V eni izmed teh pesmi jo je takole opisal:

Je v glavi tvoji bister razum,
a v srcu poštenem izreden pogum,
nikdar ne ustrašiš se dela
in biti razumeš — vesela.

In res! Med drugo vojsko bi bila lahko rešila najmlajšo hčerko Vido in njeno družino izgnanstva v Srbijo, če bi se bila kot rojena Hasenbüchl prištela k volksdeutscherjem, a tega ni hotela storiti.

Z drugim oddelkom petega razreda je Anica 7. aprila 1914 opravila svojo osnovnošolsko obveznost na zdaj petrazredni »javni ljudski šoli« v Grižah, kakor piše na dvojezični, slovensko-nemški odpustnici. V tej odpustnici in v še nekaterih ohranjenih samo slovensko pisanih »šolskih naznanilih« — izpričevalih srečamo le najboljše ocene, razen v pisanju in petju in deloma risanju ter ženskih ročnih delih. Naslednje šolsko leto se je verjetno doma pripravljala za nadaljnje šolanje. Jeseni 1915 pa je odšla v Maribor na zasebno žensko učiteljišče šolskih sester, ki je imelo pravico javnosti.

V Mariboru sta bili takrat dve ženski učiteljišči, poleg samostanskega učiteljišča šolskih sester še javno deželno žensko učiteljišče. Toda to je bilo popolnoma nemško, slovenščina niti za Slovenke ni bila obvezna, poučevali so jo le kot neobvezen predmet. Na učiteljišču šolskih sester je bil učni jezik sicer tudi nemški, a slovenščina kakor na moškem učiteljišču obvezen predmet in verjetno so jo upoštevali še pri nekaterih drugih predmetih. Poleg tega je učiteljišče šolskih sester s pomočjo Družbe sv. Cirila in Metoda vzdrževalo slovenski otroški vrtec in slovenske vzporednice dekliške osnovne šole — vадnice. Do prevrata po prvi svetovni vojski je bila to edina slovenska dekliška osnovna šola v Mariboru, kakor je bila vадnica na moškem učiteljišču edina slovenska deška osnovna šola.

In zato sta zakonca Ljudevit in Marija Černež, čeprav oba liberalnega duha, poslala hčer v zasebno samostansko in ne v javno deželno šolo.

Na tej šoli je Anica po štirih letnikih in zrelostnem izpitu 1. julija 1919 dobila »izpričevalo zrelosti z odliko« in s tem pravico »za začasno službo kot učiteljica na javnih ljudskih šolah in kot učiteljica za ženska ročna dela na občih ljudskih in meščanskih šolah s slovenskim in nemškim učnim jezikom«. Toda to je bilo že v novi državi, izpričevalo je napisano v slovenščini in v njem slovenščina na končno zapisana kot učni jezik.

Po zrelostnem izpitu je postala Anica najprej namestna učiteljica v Grižah, a že oktobra istega leta — 1919 — so jo premestili na dekliško osnovno šolo v Celje. Novembra 1921 je z odliko opravila izpit, ki jo je usposabljal za »samostojno poučevanje na ljudskih šolah«. Njen oče, ki ni bil samo »rojen za učitelja«, ampak v Celju po prvi vojski tudi odličen in zelo priljubljen okrajni šolski nadzornik, je v svojih spominih zapisal, da bi se bil v mladosti rad še izpopolnjeval, a da pri tedanjih šolskih oblasteh za to ni bilo niti sredstev niti razumevanja. Anici se je želja po nadaljnjem izpopolnjevanju izpolnila. V šolskih letih 1924/25 in 1925/26 je lahko s študijskim dopustom študirala v Zagrebu na višji pedagoški šoli in se februarja 1927 z diplomskim izpitom usposobila za poučevanje matematike, fizike in kemije na meščanskih šolah. Že jeseni 1926 so jo poslali na meščansko šolo v Ormož in od tod avgusta naslednje leto za strokovno učiteljico na prvo dekliško meščansko šolo v Maribor. Tudi svoja druga »mariborska« leta je porabila za študij. V šolskem letu 1927/28 je bila izredna slušateljica na psihološkem inštitutu zagrebške univerze, v šolskih letih 1928/29 in 1929/30 pa opravila še štiri semestre na pedagoško-filozofskem oddelku zagrebške višje pedagoške šole. Rektor ji je, kakor je napisala prijateljici Malčki Zemljičevi, dovolil izjemno skupino predmetov — filozofijo, pedagogijo in eksperimentalno pedagogiko, metodiko in matematiko, čeprav je bila sprejeta za fiziko in matematiko. Diploma višje pedagoške šole iz leta 1930 izkazuje same najvišje ocene — same

desetice, tako za pedagoško skupino predmetov iz prvega in drugega letnika, za praktično pedagoško predavanje, za izpite iz pedagogike s pedologijo, psihologije, filozofije in matematike v tretjem in četrtem letu študija kakor za diplomski izpit iz pedagogike, psihologije in matematike.

»Mala, pametna Slovenka« — jo je imenoval njen zagrebški profesor matematike Stjepan Škreblin.

Oktober 1930 so jo postavili za suplentko na ženskem učiteljišču v Ljubljani in decembra 1932 je opravila v Zagrebu še zadnji — profesorski izpit (z oceno »odlikujejo se s strokovno pripravljenostjo in s predavanjem«) iz pedagogike z metodiko, psihologije in matematike kot glavnih predmetov ter iz nemščine kot splošnega dela izpita; za domačo nalogo je predložila delo *Današnja mladina in vzgoja učiteljskega naraščaja*, v pismenem delu izpita pa obravnavala *Protestantizem in njegov vpliv na slovensko šolstvo*.

V Ljubljano ni šla rada. Dan potem, ko se je zglasila pri ravnatelju učiteljišča in izvedela, da bo učila na obeh učiteljiščih — matematiko na moškem in pedagogiko na ženskem — je pisala — 21. oktobra 1930 — Malčki Zemljičevi, ki se je bila že predtem preselila v Ljubljano: »Ti si edini človek, ki me v Ljubljani veseli! Zelo, zelo nerada grem tja, saj sem prosila le za Maribor in sem za trdno upala, da bova z Danico Glinškovo (kolegico iz zagrebških študijskih let) skupaj. Ona je morala v Kastav in to mi je še huje . . . Meni je Ljubljana tuja in mrzla . . .«

V tej spočetka tuji in mrzli ji Ljubljani, kjer so jo natančno trinajst let pozneje — 21. oktobra 1943 — drugič zaprlji, je preživela zadnje obdobje svojega svobodnega, človeškega življenja.

Od teh trinajstih let je prebila eno šolsko leto na III. mešani meščanski šoli in Mostah v Ljubljani, in to od oktobra 1936 do septembra naslednjega leta, kar bi samo po sebi ne bilo nič posebnega, če bi ne bilo sodilo v klerikalne politične spletke, in nič hudega, če Anica s tem ne bi bila izgubila dela na učiteljišču, za katero je *res živela z vsem bistvom*, kakor piše v delno ohranjenem pismu se-

stri Marici v Združene države Amerike. Proti ravnateljavi volji jo je dala namreč banska uprava na razpoložanje, da je lahko zaposlila drugega — klerikalnega profesorja. Na meščansko, nekako našim sedanjim višjim razredom osemletke ustrezajočo šolo, pa so jo dodelili, ker tedaj profesorji s filozofsko fakulteto diplomantov višje pedagoške šole kljub profesorskemu izpitu niso šteli za enakopravne srednješolske profesorje. Zato so jo najbrž tudi s klasične gimnazije v Ljubljani, kamor so jo napotili septembra 1937, že novembra istega leta vrnili na učiteljišče.

Trinajst let! Kako kratka doba in kako dolga, če je tako bogata in polna, kakor je bilo teh Aničinih poslednjih trinajst let. Če danes mislimo nanjo in pišemo o njej, je pred nami najbolj živ prav ta njen »ljubljski« čas, ko je razdajala svoj razum in svoje srce ljubljanskim učiteljiščnicam in učiteljiščnikom ter se poleg tega vključevala tudi v širše pedagoško in splošno kulturno prizadevanje.

V Ljubljano je prišla polna sonca in hrepenenja, bogatejša od lepega in bogatega sveta, pripravljena vedno misliti najprej na druge in hkrati z zavestjo, da je njeno sonce in sreča in smeh — — — pretežek greh ob tujem trpljenju, ki se ji je vse bolj razkrivalo, saj so prav v tem zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojsko vsa neresena vprašanja časa bridko dozorevala. Čutila je, da jo čaka še marsikak vihar, in se kljub pogumu in trdni volji nekako bala prihodnosti. »Življenje je težko breme nam vsem, ki nam je zapisana prevelika občutljivost, hipertrofija čustvenega življenja,« beremo v nedatiranem pismu Malčki Zemljičevi iz Zagreba.

In prišla je s pesniško zbirko *Metuljčki*. Že avgusta 1928 sporoča Malčki Zemljičevi, da namerava izdati zbirko svojih pesmi za otroke. A čeprav je tedaj napisala, da ima premalo zaupanja vanje, čutimo iz pisma dne 10. februarja 1930 prav tako Malčki Zemljičevi, kako se je zbirke veselila: »... pomisli, zbirka mojih mladinskih pesmi pod imenom *Metuljčki* je v tisku. Kot mi je obljubila celjska

Zvezna tiskarna, moja založnica, bo knjižica do 10. marca v svetu.«

Pesmi za to zbirko je zbrala in izbrala največ iz mladinskega mesečnika Zvonček in iz koledarčka Kraljevič Marko, ki ga je za slovenske obmejne otroke izdajala narodnoobrambna Družba sv. Cirila in Metoda, nekaj pa jih dotlej še ni bilo natisnjenih. Za zbirko je tu in tam kaj popravila ali spremenila, dopolnila ali črtala. Sklepni *Moji pesmi* — v koledarčku za 1929 naslovljeni *Kraljeviču Marku* — je naročila pozdrave za vse naše otroke, še posebej za tiste ob *Jadrano in za našo goro Peco*. Za tiste, ki so po prvi svetovni vojski, ko smo upali in pričakovali, da dosežemo svoj politični cilj — zedinjeno Slovenijo, zaradi spletkarskega italijanskega dogovora z državami antante in zaradi nesrečnega koroškega plebiscita ostali pod Italijo in Avstrijo.

Leta svojega telesnega in duševnega dozorevanja je preživljala Anica med prvo svetovno vojsko in ob koncu te vojske, ko nam je pesnik in general Rudolf Maister reševal Maribor, ko so naši prostovoljci prelivali kri za slovensko Koroško in ko je šlo za to, da nam tudi na zahodu odmerijo pravično narodnostno in gospodarsko mejo. Njen brat dr. Darko Černej pripoveduje, kako nestrpno je čakala na izid koroškega plebiscita in kako je zajokala, ko so zagoreli kresovi — ne v našo zmago, ampak v naš poraz.

Zato izražajo njene domoljubne otroške in mladinske pesmi tolikokrat bolečino zaradi krivičnih meja, ki so z njimi mirovne pogodbe po prvi vojski razsekale slovensko narodno telo, in zaradi krivic, ki so jih zmeraj hujše doživljali naši ljudje onstran teh meja, od požiga narodnega doma v Trstu, še preden se je fašizem v Italiji povzpел na oblast, do preseljevanja Slovencev na Koroškem, ko je Hitler zasedel Avstrijo.

Prišli so tujci

*in so dom nam vzeli,
dom in vse, kar radi smo imeli.
Zdaj besed nam naših*

*ne pustijo,
čisto tuje z nami govorijo.*

Tako tožijo zaslužnjeni otroci (Kraljevič Marko za 1924) in zato končuje Anica celó, sicer igrivo otroško pesmico v Metuljčkih z željo, da naj nas *Vlak* odpelje

*h kralju Matjažu
v naš Korotan,
da bi zaspanca
priklical na dan.*

V Korotan — na Koroško, zibel naši domovini, kjer zdaj tujec gospodari. Anica sprašuje: *S kakšnim pravom, s kakšnim pravom?* In odgovarja: *N I G A P R A V A ! . . . Knežji kamen priča svetu: N A R O D N A Š D O K A Z E H R A N I . . .* (Gospa sveta v Kraljeviču Marku za 1926).

Težko čaka na dan in prepričana je, da pride, dan, ko bomo vsi, kakor kliče v pesmi *Domovini* že v Zvončku leta 1922,

*iz dna presrečnih src mogočno peli:
... Buči, buči, morje Adrijansko,
nekdaj bilo si —
in zdaj si spet slovansko . . .*

V pesmi *Peter Klepec* (Kraljevič Marko za 1929) pravi otrok materi:

*... ko bom kot Peter Klepec močan,
pojdem čez mejo v naš Korotan.
Potem še k morju pravice iskat
in osvobodit devinski grad.
In srce bom poslušal in vest,
ko poskušal bom svojo pest.*

In šli smo pravice iskat in se prek meja — močni kakor Peter Klepec — strnili v boju za osvoboditev in združitvev. Osvobodili smo Celovec, Trst in Gorico, celó Beneško Slovenijo. A pravice pri naših velikih zaveznikih nismo našli takšne, kakršno smo ne samo pričakovali, ampak si jo tudi izbojevali. Naša velika vera je bila

drugič grdo prevarana, zdaj tem bolj, ker smo jo ostvarjali ne kot podložni vojaki, temveč kot svobodna, samostojna vojska. Drugi so bili poplačani za naše boje in zmage in za našo zvestobo. A to grenko razočaranje je bilo Anici bridko prihranjeno.

Nova država Srbov, Hrvatov in Slovencev, nastala po razpadu Avstro-Ogrske, se je Anici dolgo kazala v podobni, kakršno so sanjali tisti, ki so si desetletja in desetletja prizadevali zanjo, in to kljub temu, da je polovico svojega prebivalstva — ženske obdržala v podrejenem družbenem položaju. Dvaindvajsetletni je bila *sedanjost*... *dehteča mlada sreča* in *Ob deseti obletnici nove države* je v Glasniku Podmladka Rdečega križa zapisala:

Deset let

*čutimo v dnu srca,
da smo doma,
saj smo svobodni
na zemlji rodni...*

Deset let

*smemo govoriti naglas,
kar govorijo duše ves čas...*

Silni smo in nič nam ni pretežko, pravi dalje, saj imamo mirno vest, odkar so se naši cilji strnili v eno — v naš Jadran in v Gospo sveto. Na koncu pesmi pa srečamo misel, ki se nam ob njej zazdi — kakor tolikokrat — da je njeno preobčutljivo srce begala mračna senca njene osebne, narodove in državne prihodnosti. Čutiti je kakor vzdih in prošnja: *saj ga ne bo več med nas* — izdajalca, da bi nas izdal, kakor je nekoč na Kosovem izdal Srbe Turkom. *Saj mora priti naš zlati jugoslovanski čas.*

Z »jugoslovanskim« časom torej ob desetletnici države vendarle ni bila več čisto zadovoljna. Bržčas so jo vznemirjale politične homatije in razprtije, saj približno ob istem času (*Naši zemlji*, Zvonček 1928/29) pribija:

*In dom je sreča in zdravje
in sloga je vera in moč,
svoboda je sonce življenja,
življenje brez sonca je noč!*

In (v Glasniku Podmladka Rdečega križa decembra 1928) še, da

*... sreče in prave svobode ne bo,
dokler nam duša eno ne bo.*

Že zmlada pa je Anica poznala tudi rudnik Zabukovico blizu Griž, poznala Haloze in Slovenske gorice, kjer se čas ni hotel premakniti, kjer je ostajalo vse po starem — tako delavske razmere pod kapitalističnim kakor viničarske pod posestniškim gospodarjem — in kjer so zlasti otroci prezebali in stradali.

Dvajseta leta — prvo desetletje Aničinega javnega nastopanja — so se počasi iztekala in se prevešala v trideseta — v drugo desetletje njenega delovanja in v tem drugem desetletju svojih otroških in mladinskih pesmi ni več priobčevala v Zvončku, temveč v Našem rodu, mladinskem mesečniku, ki je začel izhajati v šolskem letu 1929/30. Pesmi iz tega drugega razdobja so nasploh oblikovno lahkotnejše, rekla bi — zračnejše, manj gostobesedne, predvsem pa se začno med šegave, iz srečanj z otroki v šoli in zunaj nje nastale pesmice vpletati vsebinsko nove, zrastle iz sveta revnih, lačnih in prezebajočih otrok — otrok *iz mračne doline*, iz Haloz in iz Slovenskih goric. Vendar, če otroci iz mračne doline v letniku 1932/33 še tožijo, da zanje *ni vstajenja*, se pesem *Zima* — že med drugo vojsko — konča s svetlim upanjem:

*V bajtah na samem
zima in glad —
v srcih pa skrita
vera v pomlad.*

Iste motive in isto vero v pomlad srečamo tudi v njenih sočasnih »odraslih« pesmih:

Čas se premakne,
z njim se dotakne
življenje in moč
revnih haloških koč.

Med njenimi zadnjimi otroškimi pesmimi je *Pismo mali Daji*, prijazno pisemce o tem, kako sta se z malo Dajo pripravljali na prvi razred osnovne šole, v mislih že izbirali šolsko torbo in peresnico, včasih vzeli celo že začetnico v roke, zdaj pa je njena mala nečakinja Daja *daleč v novi jeseni*. Danes bi se nam zdelo to pisemce samo ljubka pesmica iz čisto vsakdanjega otroškega sveta, če bi ne vedeli, da je bila tedaj mala Daja daleč nekje v Srbiji, v *novi jeseni*, kakršno so namenili nemški okupatorji Slovencem in jih zato — kakor malo Dajo in njene starše — že leta 1941 veliko izgnali s Štajerskega in z Gorenjskega, da bi zasedene slovenske kraje laže ponemčili.

Po *Metuljčkih*, ko je bila Anica Černejeva že v Ljubljani, so izšle tri slikanice z njenim besedilom: leta 1933 *Za vesele in žalostne čase*, leta 1934 *Kapljice* in leta 1939 *Dedek Miha*. Za prvi dve je slike narisal Edo Deržaj, za tretjo sta jih narisala Marta in Radovan Klopčič. Vse tri je izdala Mladinska matica in zlasti tretjo štela za velik založniški uspeh, češ da bo »izvirna... po zamisli, šegava po izvedbi in razkošna po opremi... zavzela vodilno mesto med našimi slikanicami«, kakor je v razgovoru s tajnikom Mladinske matice Albertom Širokom, priobčenem v Učiteljskem tovarišu 18. maja 1939, dejal njen urednik Josip Ribičič. Tedanja poročila in ocene omenjajo predvsem slike in potem šele, včasih čisto mimogrede, besedilo, vendar velja nekaterim prva — *Za vesele in žalostne čase* še zdaj za Aničino pesniško zbirko. Res je v njej 12 samostojnih pesmi — brez naslovov, a bi jih bilo tu in tam brez ilustracij težko razumeti. Sama je prvi dve, torej tudi *Za vesele in žalostne čase*, leta 1938 v pregledu slovenskega povojnega mladinskega slovstva uvrstila kar med slikanice, ki jih je Edo Deržaj izdal pri Mladinski

matici. Morda zato, ker je na prošnjo odbora Mladinske matice, ki s predloženim besedilom po sporočilu Alberta Široka ni bil zadovoljen, besedilo — v stihih seveda — glede na že narisane slike samo na novo napisala. Podobno je bilo z Dedkom Miho.

Februarja 1939 pa je z Mladinsko matico podpisala pogodbo za izvirno slikanico in besedilo z naslovom *Pisani izprehodi* tudi oddala. To pot naj bi bili sporazumno z njo ilustratorja še le določili. Toda slikanica ni zagledala belega dne. Delo se je zavleklo, prišla je vojska in rokopis se je izgubil. Verjetno pa so bile zlasti enokitične in dvokitične pesmi, ki jih v predvojnih mladinskih listih ni najti, a jih lahko beremo v zbirki *Sredi domovine* iz leta 1953, namenjene tej, za zdaj nedostopni in nenaslikani slikanici.

Leta 1939 je Mladinska matica v petem zvezku svoje Cicibanove knjižnice izdala tudi zbirko »prizorčkov za šolske proslave« *Ciciban nastopa*. V njej so poleg treh Ribičičevih prizorčkov v nevezani besedi trije Aničini v stihih, in to *Naše uganke*, *Domovina*, *Pravljica o mami*. V nasprotju z igrivimi in vedrimi, včasih tudi površnimi podobami iz poosebljene narave in vsakdanjega življenja v slikanicah, veje iz teh prizorčkov, prvega imenuje »zborna deklamacija«, živa notranja prizadetost in so zato tudi pesniško globlji in izrazno popolnejši. V *Naših ugankah* srečamo starodavnega slovenskega kmeta, ki na Gospo-svetem polju izroča novemu knezu v *veri otroški*,

da bo sodnik
in zaščitnik resnice,
svojo usodo,
svoje pravice.

In srečamo kralja Matjaža, ki spi pod Peco in se bo prebudil še le tedaj, ko bo sila *do roba vzkipe*la. Z njim bo oživel a njegova vojska in vstala kraljica Alenka. V *Domovini* sprašuje otrok mater, očeta, otroke onstran meje, mrtve junake, delavce, *ki v trpljenju živijo*, pesnika in ptice selivke, kaj je to domovina. In vsakdo mu odgovarja po svoje, a pesnik, pač pesnica sama, pravi:

*O, domovina je naša
pravica,
je naša misel in govorica...*

Poleg teh je napisala še precej drugih prizorčkov, nekaj jih je izšlo v Našem rodu, gotovo pa se je kateri izgubil, saj jih je pisala tudi za sprotno rabo po šolah. Tako je enega, napisanega za tedanjo ljubljansko pomožno šolo na Grabnu, ohranila Anka Levčeva. Ohranil se je tudi zvezek s trinajstimi, deloma že priobčenimi, deloma novimi prizorčki, morda pripravljenimi za tisk. Začenja se z razgovorom med materjo in otrokom, ki je pod naslovom *Vprašanja* izšel v koledarčku Kraljevič Marko za leto 1932, in se končuje s *Pravljico iz morja*. V *Vprašanjih* sprašuje otrok, kje so sonce, sreča, bogec, očka in kaj in zakaj dela očka. Očka *koplje premog vse dni* in zato *prekašlja cele dolge noči*, koplje zaradi *kruhka* in hkrati otroku *sonca išče in sreče*. Zanimivo in za pesničnin miselni razvoj pač značilno je, da se odgovor na vprašanje, kje je bogec — *v raji živi*, v poznejšem zapisu v tem zvezku glasi — *v tebi živi*, a nadaljuje kakor prej:

*v gozdu, na polju in v cvetju
in v srcu dobrih ljudi.*

Pravljica iz morja pripoveduje o čudežnem gradu v morju, kamor se je pred ljudmi zatekla kraljica — Ljubzen. Tam

*čaka in trdno
veruje v dni,
ko se ji svet
odpre na stežaj...*

Takrat nam vsem razdeli svoj skriti zaklad,

*da bomo vsi
bogati z njo
in da bo vsem
na svetu lepo.*

V zvezku je zadaj na prazni strani zapisano: Campo Concentramento... Gonars. S temi prizorčki se je tedaj

ukvarjala še za italijanske okupacije in jih končala — morda s svojo poslednjo pesniško izraženo mislijo — z željo in vero, zanjo tako značilno, da bo nekoč vsem ljudem na svetu lepo. Takrat, ko bo med njimi zavladala ljubezen.

Ko je bila že mesec dni mrtva — 12. junija 1944 — je ljubljansko učiteljišče v opernem gledališču pripravilo akademijo in v spored uvrstilo tudi njen prizorček ali prizorček po kakšni njeni pesmi z naslovom *Mala mamica*. Pozdravne besede je spregovoril ravnatelj učiteljišča, v čigar pisarni je dopoldne na dan svoje druge aretacije srečala tista dva človeka, ki sta jo popoldne iz bratovega stanovanja odgnala v zapor.

Isto leto — 1934 — kakor *Kapljice* je Mladinska matica izdala Kardeljevo Potovanje skozi čas, kratek oris gospodarske zgodovine za mlade ljudi, prikazane s tedaj »pri nas nekoliko neobičajnim zgodovinskim gledanjem na ljudski razvoj, kakršnega zaman iščemo v naših šolskih zgodovinskih priročnikih...«, kakor je v Popotniku 1934/35 ugotovil Albert Žerjav v članku O mladinski knjigi, kritiki in še kaj. Mladinska matica je torej hodila nova pota. Z Našim rodom in s svojimi knjižnimi izdajami je skušala dohitevati razvoj in prehitevati našo liberalno in klerikalno zaostalost ter v otrocih graditi »novega človeka« s srčno kulturo in socialnim čutom, samostojnega in samozavestnejšega, da bo »z večjim ponosom gledal na duhovno bogastvo svoje domovine«, kakor bi njen namen lahko označili z nepovedanimi in povedanimi besedami Josipa Ribičiča v Popotniku 1938/39. Kljub temu se seveda ni mogla zmeraj izmotati iz starih vezi. O Našem rodu je Josip Ribičič v zborniku Ob dvajsetletnici Jugoslavije leta 1938 v članku o našem mladinskem slovstvu zapisal, da skuša ostati »na nevtralnih tleh in dajati najboljše izpod peres pisateljev različnega naziranja«, medtem ko se Zvonček zadnje čase posveča našim obmejnim krajem, Vrtec pa ostaja pri svojem prvotnem namenu katoliške vzgoje, ki je Naš rod in Zvonček »tudi ne ignorirata, ampak jo v posameznih primerih še globlje poudarjata«. V katerih pri-

merih naj bi bila Naš rod in Zvonček katoliško vzgojo še globlje poudarjala, ne vem; najbrž je bila ta izjava samo nekakšna obramba pred očitki, ki bi bili utegnili postati listoma nevarni, saj so se ob Vrtcu znašli ljudje, ki so druga dva mladinska lista prikazovali »kot nekaj, kar stoji izven poti našega vernega ljudstva«. Vsekakor so sodelavci Zvončka in Našega roda ohranjali krščansko mitologijo ter uporabljali katoliške besede in pojme, osebe, podobe in praznike, kakor so se v sto in sto letih vtisnili našemu ljudstvu v spomin.

Tudi v otroških pesmih in prizorčkih Anice Černejeve srečujemo te pojme in motive, a zato še ne moremo trditi, da bi bile takšne pesmi »rahlo navdahnjene s čustveno religiozno liriko«, kakor je zapisala Mara Samsa v Primorskem dnevniku 19. decembra 1951 ob pesmih, ki jih je Anica v prvi polovici tridesetih let priobčila v nekaj božičnih številkah Istre, v Zagrebu izhajajočega glasila Zveze jugoslovanskih emigrantov iz Julijske krajine. Pritrdimo pa ji lahko, da so pesmi »pisane z bolečino«, saj ji je prav v teh pesmih božič le okvir, ki je vanj vpesnila usodo naših primorskih rojakov in rojakinj ter njih hrepenenje po domačih krajih, od koder so izpod italijanskega fašizma pribežali v Jugoslavijo. Kakor tudi na primer v prizorček *Miklavžev obisk* v Našem rodu 1932/33 ni pozabila vplesti želje otrok tostran meje in obljube takratnega »dedka Mraza«, da pojde še čez mejo v Trst, v Gorico, v Istro — siroto, k sinjemu Jadranu in v Korotan z darili, ki so tamkajšnjim otrokom prepovedana — s slovenskimi knjigami.

A najbolje nam to vprašanje razrešuje sama v pismu Malčki Zemljičevi 5. decembra 1929 z besedami: »Ko dozori naša duša življenju in vsemu, kar nas dviga in ubija, se rada zamisli v vero detinstva — saj so to najlepši in najdražji spomini.«

Že s tem, da je sodelovala pri Našem rodu in pri Mladinski matici sploh — bila je tudi v odboru in med ocenjevalci rokopisov — se je Anica Černejeva uvrstila med naše najnaprednejše mladinske pisce med obema vojskama. Poleg tega se je z mladinskim slovstvom ukvarjala tudi teoretično. Že leta 1922 je v Popotniku obravnavala Otona Župančiča kot mladinskega pesnika. Kako ga

je cenila, priča pesem, ki mu jo je posvetila *Ob petdesetletnici* leta 1928 v *Ženskem svetu* in mu v njej v akrostihu zaželela *Ostani večno mlad in bogat*. Leta 1933 je za Dečjo in omladinsko knjigo, ki jo je v Beogradu izdal *Ženski pokret* ter v njej predstavil srbsko, hrvatsko in slovensko otroško in mladinsko slovstvo, prispevala slovenski del, natisnjen v slovenskem izvirniku. Ob dvajsetletnici Jugoslavije leta 1938 je Društvo slovenskih književnikov pripravilo razstavo slovenskih povojnih knjig in izdalo tudi knjižico z naslovom *Slovenska knjiga 1918—1938*. Slovensko *Mladinsko slovstvo* teh let je v njej predstavila Anica Černejeva. Končala je z mislijo, da »so tvorci naše knjige resnično doživeli aksiom sleherne vzgoje, ki ga je izrazil veliki vzgojitelj Masaryk z besedami: ‚Spoštuj otrokovo dušo!‘«. Razstavo so spremljala predavanja in 7. oktobra je o mladinskem slovstvu po letu 1918 tudi govorila. Po Josipu Ribičiču v že omenjenem članku v zborniku *Ob dvajsetletnici Jugoslavije* je v tem predavanju izredno živo, prepričljivo in stvarno prikazala razvoj našega mladinskega slovstva tega obdobja in pomembnost svojih izsledkov — vzročno povezanost literarne in pedagoške problematike v mladinskem slovstvu — zaključila s poudarkom, kako velika je zato »odgovornost mladinske knjige pred kulturo in narodom«. Iz istega članka izvemo še, da je pred leti izpeljala anketo med osnovnošolskimi in meščanskošolskimi otroki, da bi dognala odnos mladine do knjig. Po njenih besedah v knjižici *Slovenska knjiga 1918 do 1938* je ta anketa pokazala, da naša mladina veliko bere in da ima »precej zdrav čut za dobro knjigo«.

Verjetno je misli iz omenjenega predavanja o mladinskem slovstvu povzela v članku *Naše mladinsko slovstvo* v decembrski številki *Ženskega sveta* 1938, saj pravi v njem, da je vprašanje mladinske knjige v enaki meri pedagoško in literarno, da pa »najčistejši vzgojni namen ali najpopolnejša literarna oblika še ne ustvarja dobre mladinske knjige«, če »ne spregovori otroku v njegovi besedi«, češ da se dotakne mladega življenja samo to, »kar otrok ob knjigi *doživi in začuti*«. Le otrok mladinsko delo potrdi ali ga odkloni, zato pa je treba mladost, njene potrebe in doživljanja poznati, ker le »smisel za otroka, ljubezen do

sveta malih in najmanjših« lahko rodi »res dobro, otrokovo mladinsko knjigo«. Dalje ugotavlja v članku, da je postalo naše mladinsko slovstvo »bolj realistično in življenjsko, bolj odkritosrčno in resničnejše«, da v njem ni več neživljenjskih položajev in papirnatih vzorov in zlaganega idealizma, kar otroka odtujaše stvarnim razmeram; v njem je »tisto naše življenje, v katerem raste in dozoreva otrok hitreje kot kdajkoli«; celo naša pravljica je postala sodobnejša, preprostejša, stvarnejša. Kakor so skladno z življenjem zajeli socialni motivi vse naše leposlovje, tako prevladujejo tudi v mladinski knjigi, ki jo prevevajo »iskrena čustva sočutja in čiste ljubezni«, da raste po njej otrok »v živo občestvo naroda in človeštva«.

Iz člankov in ocen Anice Černejeve v Popotniku (Dr. Stanko Gogala: Temelji obče metodike; Dr. Karel Ozvald: Prirodoslovna in duhoslovna smer psihologije s pedagoškega vidika; Fran Fink: Začetni čitalni in pisalni pouk; Pregled razvoja računske metodike; O naših računicah) je čutiti ne samo strokovno obvladovanje ocenjevane snovi, ampak tudi izredno samostojen odnos do ocenjevane knjige oziroma predmeta. A za njen odnos do tedanjih razmer in za poznavanje mladine, ki je sredi nje živela in delala, je značilno, kar je zapisala ob omenjenem Ozvaldovem delu v Popotniku 1934/35: »Omenila bi še, da gre beseda o mladostniku, 'kolikor se vobče zanima za politiko', mimo današnjega mladega človeka, ki je vprav v političnem življenju izredno živ in razgiban, kar je pač izraz duha našega časa.«

In tega »duha časa« je bilo na učiteljišču še posebej čutiti, saj so se učiteljiščnice in učiteljiščniki pripravljali na to, da stopijo neposredno v poklic, v življenje, to življenje pa je zmeraj bolj zapiralo vrata pred njimi. Od konca leta 1930 oziroma od začetka leta 1931 sta na učiteljišču, bolje na učiteljiščih — moškem in ženskem, delovali Udruženje ljubljanskih učiteljiščnikov in Kulturno udruženje (pozneje združenje) učenk. Literarni odsek tega združenja učenk je pogosto vodila Anica Černejeva. Po izvestjih, ki jih je ravnateljstvo izdajalo konec šolskih let,

je Kulturno združenje učenk prirejalo predavanja — predavali so domači in tuji predavatelji — recitacijske nastope, se zanimalo za kulturna in druga sodobna vprašanja, zlasti za tista, ki so zadevala ženske in njih sodelovanje v družbi in politiki, in v šolskem letu 1938/39 poleg vzgojnih in splošno kulturnih zadev še posebej obravnavalo narodnoobrambno vprašanje in k nekaterim predavanjem pritegnilo tudi dijake. V zvezi s tem so učenke pripravile božičnico za siromašne haloške otroke. Naslednje leto srečamo dijakinje in dijake v skupnem Kulturnem združenju in po predavanjih sodeč — profesor Venčeslav Čopič je predaval o Primorski, pisatelj Finžgar o obrambi slovenstva — se je tudi to leto dijaštvo kakor tedaj vsa napredna in domoljubna slovenska javnost, saj je bilo zmeraj bolj očitno, da zlasti nacistična Nemčija izteza svoje imperialistične kremplje tudi po Jugoslaviji, zanimalo predvsem za narodnoobrambno vprašanje, v literarnem krožku pa zlasti za mladinsko slovstvo, o čemer mu je predavala tudi Anica Černejeva.

Iz dijaštva v teh dveh združenjih je v šolskem letu 1932/33 izšel tiskan list Orači, katerega idejna voditeljica je bila po zapisu Majde Šteblajeve-Juvanove v zborniku Sto let ljubljanskega učiteljišča Anica Černejeva, ki so ji »najbolj zaupali, ker je ... znala prisluhniti mladim težnjam in bila zaupnica mladih«. Prispevki teh mladih v Oračih so polni iskanja, nemira in negotovosti, ki je zmeraj bolj legala na tedanji mladi rod in še zlasti prizadevala dekleta. V nevarnosti so bile ženske pridobitve deset in desetletnih bojev in naporov — pravica do šolanja in poklicnega dela, enako plačilo za enako delo v državnih službah itn. Oblast je skušala na račun žensk razmotovati gospodarsko zmedo in reševati zlasti vprašanje brezposelnosti. Prav zato je pač v Oračih najbolj stvaren in najbolj napreden članek »Kako pa je z nami« v dvojni — četrti in peti ter hkrati zadnji številki. V njem pravi »Kotjuša« — Berta Lavrač, danes Vida Levstik, med drugim, da »ne more biti zakon več za vse ženske edina materialna eksistenca in ljubezen ne več edina vsebina njihovega življenja«, in dalje, da doslej ženski često niso priznavali osebnosti, »od nje so samo zahtevali, da se žrtvuje, da

služi«. Ustvariti je treba novo žensko, »žensko z lastnim notranjim svetom, z lastnim samostojnim življenjem in svobodnim odločevanjem«. In že dve leti nato — junija 1935 — je na zborovanju slovenske sekcije Jugoslovanske ženske zveze Anica Černejeva »utemeljevala zahtevo«, da se ponovno odpre prvi letnik »ženske učiteljske šole«, ker dve leti niso sprejeli v prvi letnik nobene učenke. Sicer pa so omejevali dotok deklet na učiteljišče tudi s tem, da so od njih terjali odličen predhoden šolski uspeh, medtem ko za fante te omejitve ni bilo.

In tako je »duh časa« — so razmere same gnale mladi rod ne samo v boj za vsakdanji košček kruha in za poklicni prostor pod soncem, ampak zmeraj bolj v nasprotje z družbeno ureditvijo. Na tej poti so se tudi učiteljiščnice in učiteljiščniki srečevali s komunistično stranjo in z marksistično mislijo. V šolskem letu 1934/35 se je zanje, predvsem za dekleta, začela celo še druga šola — marksistična »politična univerza«. Pod vodstvom visokošolcev — skojevcev in članov komunistične stranke so predelovali legalno marksistično literaturo, a zaradi nekaterih ilegalnih letakov sta dve učiteljiščnici iz tega kroga — Mica Štubler, zdaj Jančar, in Mima Zupančič — zašli celo v šolske težave. Vendar je bil takratni ravnatelj Nande Marolt še starega liberalnega kova in jima je namesto kazni preskrbel — denarno podporo. Pozneje, ko se je SKOJ preusmeril v množično mladinsko gibanje proti fašizmu in vojski in za obrambo domovine, ga je čakala na učiteljišču zelo pomembna politična naloga — »močna kontrola nad organiziranimi člani Katoliške akcije«, kakor pravi Jože Nedog v rokopisnih spominih, shranjenih v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja.

Ofenziva Katoliške akcije, pete kolone rimskokatoliške cerkve, ki si je hotela podrediti celotno življenje ljudi — javno in zasebno, je namreč vse bolj prodirala tudi na učiteljišče. Zlasti iz učiteljiščnikov s podeželja bi si bila rada vzgojila politične priganjače in so zato zanje v ljubljanskem Marijanišču uredili poseben dijaški dom. Ta »nova« — klerofašistična doba se je začela jeseni 1937 z novim ravnateljem Ivanom Dolencem in se posebno zaostrovala od spomladi 1939, ko so za ravnatelja imenovali

Ivana Prijatelja. V šolskem letu 1939/40 so na šoli ustanovili krožek Slovenske dijaške zveze, katerega duhovni vodja je bil — po Izvestjih tega šolskega leta — dr. Jože Pogačnik, ravnatelj Marijanišča in honorarni veroučitelj na učiteljišču, njegov referent za »narodno obrambo« pa profesor Stanko Petelin, tudi član najožjega ravnateljevega političnega kroga, tisti, ki je šel pozneje »braniti« Slovence med belogardistične vojščake. S tem se je začel čas najhujšega klerikalnega pritiska, razdvajanja dijaštva in vohunjenja, kar je pripeljalo tako daleč, da je nahujskano in zlasti v Marijanišču izšolano dijaštvo med narodnoosvobodilnim bojem ne samo ovajalo svoje napredne, v Osvobodilni fronti sodelujoče sošolce in sošolke, ampak jih celo metalo iz razredov. In ovajalo tudi svoje profesorje. Anica Černejeva je še zadnje tedne svojega življenja v Neubrandenburgu pripovedovala, kako so ji pošiljali vohljače pred vrata razredov, za katerimi je poučevala. Kakšna bridka doživetja za človeka, ki bi ne bil rad nikoli nikogar prizadel, ki je vsemu skušal najti opravičilo in skušal vse razumeti, ki je kakor toliko tedanjih evropskih izobražencev kljub vsemu pričakoval, da bosta strpnost in medsebojno razumevanje končno vendarle prevladali, odpravili krivice in združili človeštvo v veliko nesebično skupnost. Namesto tega pa je dan za dnem videval zmeraj hujšo nestrpnost in mračnost, zastraševanje in napadalnost tujega fašizma in nacizma ter domačega klerofašizma, ki se je razraščal vse dotlej, dokler ni začel »v imenu Kristusovih ran« izdajati svojih rojakov in rojakinj italijanskim in nemškim okupatorjem, jih pošiljati v ječe in taborišča, v svoje in tuje mučilnice, v svojo in tujo smrt. Vera, ki se je nekoč — po pismu Malčki Zemljičevi — zdela Anici svetla, vera vstajenja in optimizma, je zdaj, obešena na bojni prapor belogardizma, pomenila muko in smrt, bila je temna, srednjeveška, inkvizitorska.

Za kakšno ceno je bila ta vera v osebi veroučitelja, ki jo je oznanjal, pripravljena pomagati prezebajočemu in stradajočemu dijaštvu, nam je v leposlovni obliki — Po šoli me počakaj — prikazala Ela Peroci, tiste čase dijakinja ljubljanskega učiteljišča: za ceno izdajstva, za se-zname v Osvobodilni fronti sodelujočih sošolcev in sošolk.

Anica Černejeva ni bila samo rojena vzgojiteljica, ampak tudi rojena govornica. Samo dvakrat sem jo slišala govoriti večji skupini ljudi, a obakrat se mi je njen nastop neizbrisno zarezal v spomin. Ne spominjam se več, o čem je govorila, ko sem jo prvič poslušala — pred vojsko — svobodno govornico pred svobodnim poslušanjem. Še zmeraj pa pomnim njene živahne kretnje, njen od notranjega ognja razžarjeni obraz in še zmeraj slišim barvo njenega nekoliko zamolklega, prepričevalnega glasu. Ko sem jo poslušala drugič, je govorila v sivo-modro progaste nemške jetniške cunje oblečenim in oštevilčenim ženskam. Sama je nosila številko 25004. Bilo je v Neubrandenburgu, kamor so sredi noči iz matičnega taborišča Ravensbrück pravkar prignali večjo skupino jetnic vseh narodnosti in jih porazdelili po blokih — taboriščnih lesenjačah. Jugoslovansko skupino, okrog stopetdeset žensk, skoraj samih Slovenk, so odgnali v čisto prazen blok in preden so paznice odšle, so hotele eno za začasno predstavnico skupine — za blokovo. In tedaj je iz nas vseh, kakor da bi se bile domenile, kar planilo ime Anice Černejeve. Ko smo ostale same, je spregovorila in s svojim toplim, prisrčnim glasom povedala prav tisto, kar je tedaj bilo treba povedati: kako bodi naše prisilno sožitje prijateljsko in tovariško, da se bo kljub vsemu dalo živeti, da bomo družno pričakale svobodo in se vrnila domov. Vse smo jo molče in pazljivo poslušale, zakaj bila je nesporna avtoriteta, a ne zato, ker je bila profesorica, pesnica, javna delavka — saj tega mnoge najbrž niti vedele niso — temveč zaradi žara in čara osebnosti, ki je vel iz vsega njenega bistva in iz njenih prepričevalnih besed.

To je bil njen poslednji govor, zakaj bila je le nekaj dni blokova na »jugoslovanskem« blok, potem je morala na revir — v taboriščno »bolnišnico«, od koder se ni več vrnila.

Pred vojsko je velikokrat nastopala tudi zunaj šole, v Ljubljani in drugod, zadnja leta predvsem v okviru ljubljanskega Splošnega ženskega društva in Pedagoškega društva, Ženskega društva v Mariboru ter Zveze društev Šola in dom, ki so prirejala materinske, pedagoške in ro-

diteljske tečaje, namenjene vzgojnemu sodelovanju med šolo in domom, hoteč napredno vzgojno misel ponesti tudi med starše, kar bi po Roditeljskem listu morda lahko poimenovali roditeljsko gibanje. Po poročilih o teh tečajih je Anica na njih predavala o otroku v predšolski dobi, o razumevanju otroka in mladine, o vzrokih odtujevanja otrok in staršev, o pravicah staršev in otrok, o razvojnih težkočah otroka in mladostnika, o napakah v značaju otrok, o položaju in vzgoji deklet v družini, o tedanjem času in vzgoji, a s tem snov, ki jo je obravnavala, gotovo še ni izčrpana. Še predtem je na meščanski šoli v Mostah na nekem roditeljskem sestanku govorila o duševnih posebnostih naše mladine in v ljubljanskem Pedagoškem društvu predavala o pedagogiki in psihologiji, na pedagoškem tečaju leta 1940 v Ljubljani pa o občem kultiviranju učiteljev.

Klerikalcem delovanje naprednih pedagogov seveda ni bilo pogodu, očitno zlasti ne tisto, kar so »naši inteligenti in inteligentke — emancipantke« govorili »našim ženam in dekletom« (Slovenec 28. februarja 1939). Prirejali so svoje posebne vzgojne tečaje in zanimivo ter značilno je, da je na primer na vzgojnem tečaju, ki ga je marca 1938 pripravila »mlada podružnica Slomškove družbe« v Mariboru, predaval dr. Stanko Gogala, ki ga srečujemo tudi na »nasprotnih« tečajih, ni pa na njem predavala Anica. Toda ona je pač »neka gospa«, ki jo je klerikalni dnevnik Slovenec 1. marca 1939 zaradi predavanja »v nekem velikem delavskem okraju Slovenije« o tem, »kakšna bodi vzgoja deklet« — uokvirjeno in podčrtano pod naslovom »Samostojnost« — razglasil za pristašinja »popolnoma zastarelih marksističnih nazorov o človeku in človeški družbi«, in to predvsem zaradi ugotovitve, »da je vsemu moralnemu zlu, ki mu je podvrženo sodobno dekle, krivo tisočletno zapostavljanje žene«. Hudo je predavateljici tudi zameril, da je »suverensko prezrla« takšne »činitelje vzgoje«, kakor so vera, bog in v »metafizičnem redu« utemeljeni npravstveni zakoni. Še dolgo po vojski se je marsikdo spominjal, da je Slovenec napadel Anico zaradi nekega predavanja v Trbovljah, in prav tiste čase je še marsikje drugje govorila o vzgoji deklet in o tej vzgoji tudi pisala.

O tem, kakšna govornica je bila in koliko je ljudem, ki so se zanimali za vzgojna vprašanja, lahko povedala, priča poročilo v Ženskem svetu maja 1939, kjer beremo, da je njeno predavanje v Mariboru prejšnje leto — *Položaj in vzgoja deklet v družini* — pridobilo veliko občinstva in zato tudi k novemu — *Napake v značaju naših otrok* — privabilo toliko ljudi, »da je bila dvorana do zadnjega kotička polna«.

O položaju in vzgoji deklet v družini je 15. maja 1938 govorila tudi na sestanku OBUA — Odseka brezposelnih učiteljskih abiturientov pri slovenski sekciji JUU — Jugoslovanskega učiteljskega združenja. Razmere v tridesetih letih so rodile več društev brezposelnih mladih ljudi, ne samo Zvezo mladih intelektualcev v Mariboru, kakor bi človek sodil po spominih Rudolfa Golouha. V Ljubljani je bilo poleg Odseka brezposelnih učiteljskih abiturientov tudi Društvo brezposelnih profesorskih kandidatov. Leta 1938 so brezposelni učiteljski in profesorski kandidati skupaj izdali knjižico o vprašanih slovenskega šolstva nasploh in še o svojem vprašanju posebej. Že leto prej pa je Odsek brezposelnih učiteljskih abiturientov pripravil posebno spomenico, ki je terjala nastavitve brezposelnih učiteljic in učiteljev in ki so jo s krajšimi ali daljšimi izjavami ali tudi samo s podpisi in pečati podprle pač skoraj vse tedanje slovenske kulturne, gospodarske, socialne in stanovske organizacije ter še najrazličnejša društva. Za Pedagoško društvo v Ljubljani je kot tajnica društva izjavo podpisala Anica Černejeva in jo gotovo tudi sestavila. Končuje se s poudarkom, »da je iskrena skrb za šolo bistven del kulturne politike narodove« in z vprašanjem, ali takšno politiko imamo.

Iz sejnih zapisnikov je razvidno, da se je Odsek brezposelnih učiteljskih abiturientov odločno zavzemal za pravično in enakopravno nameščanje mladih ne glede na politično prepričanje in ne glede na spol — dekleta in politično levo usmerjene so namreč zapostavljali, iz vsega njegovega delovanja pa je čutiti, da so se mladi zavedali nevarnega nasprotja med visokim številom brezposelnega učiteljstva in nezasedenimi učiteljskimi mesti

zlasti ob severni meji, kjer se je bohotila nacistična propaganda.

Anico so razmere, v kakršnih so se po zrelostnem izpitu znašli njeni dijaki in dijakinje, močno prizadevale. V Popotniku 1936/37 je *brezposelnost učiteljskega naraščaja* obravnavala kot *pedagoški problem*. Mladi, pravi, bodo žarek za žarkom, še preden bodo stopili v razred, razdali optimizem, sončno vedrino in jasnost, kar je ena glavnih potez prave vzgojiteljske narave. In morda za kruh, ki z njim čas kupuje ljudi, prodali eno pglavitnih lastnosti vzgojiteljskega poklica — »lastnost močnega, doslednega, neupogljivega značaja«.

Skušala jim je pomagati pri iskanju priložnostnega dela in morda prav ob tem začutila brezposelnost ne samo kot gospodarsko, ampak predvsem kot vprašanje človeškega dostojanstva in ponosa. O tem priča *Prošnja brezposelnega*, ki bi rad *najprej človeka* in že sovraži svoje telo, ker potrebuje hrane,

*in v hrani večkrat pozabi,
da mu je smisel drugje.
Koščka kruha vas prosí,
težko ga sprejme in nosi —*

Misel, kako globoka je utrujenost in kako trpko ponižanje brezposelnih, je vtakala tudi v *Zadnji podlesek* (Naš rod 1937/38) s podobo dečka, ki po mestu ponuja šopke »gospem« ter z izkupičkom za nabrano in prodano cvetje redi brezposelnega očeta in bolno mater, v pesem, ki se končuje z grenkim občutjem brezizhodnosti:

*in še je moj oče brez dela,
a zadnji podlesek cveti.*

Kmalu po ustanovitvi Osvobodilne fronte slovenskega naroda aprila 1941 so začeli v Ljubljani delovati tako imenovani matični odbori OF in še pred začetkom šolskega leta 1941/42 je nastal tudi profesorski matični odbor OF, ki je zaobjemal ljubljanske srednje šole. Učiteljišče je v

tem matičnem odboru najprej zastopal profesor Venčeslav Čopič. Tako se je že z začetkom novega šolskega leta večina profesorskega zbora na ljubljanskem učiteljišču strnila okrog Osvobodilne fronte, a na nobeni ljubljanski srednji šoli ni bilo vodstvo šole tako zagrizeno belogardistično kakor prav na učiteljišču. To je pripeljalo nekatere profesorje, med njimi tudi Čopiča, že v italijansko internacijo, še več pa pozneje v nemško koncentracijsko taborišče.

Anica je rada poučevala. »Saj veš, da mi je v šoli lepo,« piše 25. septembra 1929, ko je čakala na dopust za zadnja dva semestra svojega študija, Malčki Zemljičevi. In ko je bila že v Zagrebu, ji je napisala: »Težko mi je bilo slovo od otrok, ker mi je bilo ravno takrat neizmerno lepo pri njih in med njimi. Njihovi žalostni in razočarani, ja, skoraj očitajoči obrazki, so šli z menoj v Zagreb, da mi je bila bolna duša domotožja po njih.« Zato nam ne more nič bolj jasno in zgovorno povedati, kako težko je bilo med okupacijo učiteljevati zavednemu slovenskemu človeku, kakor nekaj kratkih stavkov, ki je v njih potožila materi v Makole 5. in 18. avgusta 1943. »Kar srečna sem,« pravi v prvem pismu, »da je sedaj poletje in dopust — težko je bilo zdržati! Upam, da si bom do novega začetka z delom popravila živce. Jih res potrebujem.« In v drugem: »Mnogo časa izgubljam s kuho in pospravljanjem, pa mi je kar prav tako. Noben človek ne ve, kako rada bi ostala kar pri tem. Bojim se samo konca dopusta, ker je na našem poslu silno hudo. Težko je zdržati!«

A prišlo je še hujše: prav kmalu po tem, najbrž zadnjem pismu materi iz Ljubljane, italijanski zapor, oktobra ponovna aretacija in skoraj mesec dni zapora v ljubljanski šentpetski vojašnici. In potem najhujše: 18. novembra 1943 pot v neznano. S kapitulacijo Italije se je končalo pošiljanje jetnikov in jetnic iz tako imenovane Ljubljanske pokrajine v italijanske ječe in taborišča, novi okupatorji — Nemci so jetniške transporte preusmerili v svoja koncentracijska taborišča. Tega dne se je zgodilo prvič, kar se je pozneje še tolikokrat: v Ljubljani so pobrali ljudi iz raznih ljubljanskih zaporov, jih surovo naložili na tovornjake,

jih v Št. Vidu nad Ljubljano pretovorili na vlak in jim na Lescah pridružili še jetnike in jetnice iz Begunj. V Aničini skupini je bilo 56 jetnic — prosvetnih delavk, poštnih in bančnih uradnic, delavk, kmetic, a poleg teh — političnih so bile še »druge«, kakor je zapisano v delno ohranjenem seznamu. Nemci so počistili za svojimi nedavnimi zavezniki Italijani in poslali v taborišče tudi njihove vlačuge. Tako se je zgodilo, da je ta prvi ljubljanski transport, ki je »pripotoval« v Ravensbrück po treh dneh vožnje — 21. novembra 1943, veljal v dohodnem bloku, kamor so ga strpali med Čehinje in Rusinje, sprva za transport jugoslovanskih vlačug. Biserka Ercegovac pripoveduje, kako nje in Anice njune sosede Čehinje, ki so z njimi tesno druga ob drugi skoraj tri mesece prebijale karanteno, dolgo niti pogledale niso. Dokler se ni Biserka z njimi pogovorila. Desetega januarja 1944 so prignali v Ravensbrück drugi veliki ljubljanski transport in potem v glavnem iz teh dveh transportov sestavili tisto skupino naših jetnic, ki so jo sredi februarja 1944 odpeljali v arbeitslager — delovno taborišče Neubrandenburg, največjo ravensbriško podružnico.

Anica bi bila lahko ostala v Ravensbrücku. Slovenke, ki so bile že dolgo v taborišču, nekatere Gorenjke in Štajerke že od leta 1941, so bile že dovolj organizirane in dovolj povezane s politično najbolj zavednimi predstavnicami drugih narodov, da bi bile lahko dale zbrisati njeno številko s transportnega seznama. Saj so se zmeraj pozanimale za vse, ki so jih na novo prignali iz domovine, in jim skušale pomagati, kolikor so pač mogle. Za Anico se je posebno zavzela Celjanka Marica Frecetova, ki nam je ohranila njena ravensbriška pisemca. Toda Anica ni hotela zapustiti Biserke Ercegovac, ki je bila tudi določena za transport, ker se je nekako čutila zanjo odgovorna.

In tako se je odpeljala — v smrt. Kal boleznj je gotovo nosila v sebi še iz Ljubljane. V Ravensbrücku je večkrat potožila — Biserki in drugim — da ne bo preživela taborišča, čeprav je hkrati rekla Biserki in napisala Marici Frecetovi, da bo potem, ko se vrne, izdala pesmi, ki jih v njej spočinja taboriščni pekel. V Ravensbrücku bolezen morda ne bi bila tako kmalu in tako usodno izbruhnila.

In »stare« Slovenke bi ji bile morda lahko takoj in laže pomagale — s kakšnim priboljškom, toplo jopico, morda celo z zdravili. Morda — morda pa bi jo bile rešile samo za poznejšo, še hujšo smrt — v plinski celici. Na tisti vožnji v Neubrandenburg, dolgi in počasni, sredi najhujše severne zime, v oblekah, ki naj bi bile zimske, a niso nič grele, v nezakurjenih živinskih železniških vozovih, kjer ni bilo mogoče sesti drugam kakor na ledeno mrzla tla, pa se je prehladila in do smrti utrudila.

V Neubrandenburgu dotlej ni bilo še nobene naše jetnice in dolgo nobenih pošiljk iz domovine, vendar se je tudi tu našla tovariška pomoč, ko je že po nekaj dneh omagala in morala na revir. Biserka se je vsak večer ukradla k njej — z nedovoljenim dovoljenjem ruske zdravnice jetnice, ki je sprva sama vodila »bolnišnico« — brez nadzorstva esesovske bolniške sestre. Stregla ji je in ji kuhala ovsene kosmiče, ki jih je dobivala od Čehinj. A kaj, ko se je Anici jed vse bolj upirala in je bolj kakor na okrepcilno jed čakala na dobre novice, ki bi jih bila rada vsak večer slišala od Biserke. Tu in tam so se tudi druge pritihotapile k njej in pri tem s strahom opazale, kako ji postaja telo vse drobnejše in ji moči vse bolj pojemajo, a hkrati z njo strastno upale, da bo silno in žgoče hrepenenje po domu in svobodi premagalo bolezen in telesno nebogljnost. Saj ji je duh ostajal buden in živahen, saj so ji lepo glavo še zmeraj obkrožali naravni, rahlo osiveli kodri in v nežnem, pametnem obrazu so ji pod temnim lokom obrvi še zmeraj iskro žarele velike, tople oči. In še zmeraj je tako jasno in živo govorila, da so podobe ljudi in dogodkov kar vstajale pred človekom. Največ je pripovedovala o šoli in o tistih na šoli, ki so že pred vojsko prežali na njene prevratniške, posvetni in cerkveni oblasti nevarne besede. Še zmeraj je govorila z bolečo prizadetostjo bojevnice za lepši in boljši svet, bojevnice, ki bi bila rada predvsem z dobroto in ljubeznijo reševala in rešila človeštvo. Kadar je govorila o materi, ki je ostala sama v Makolah, ali o nečakinji Saški, ki je ostala v njenem ljubljanskem stanovanju in ji je dotlej ona nadomeščala mater in očeta, je bilo za njenimi besedami čutiti smrtno grenko bridkost. V Ravensbrücku je

napisala Marici Frecetovi: »Saj najbrž ne veste, kako blizu obupa sem včasih. Poskušam zdržati, da se ohranim in vrnem k svojim, zlasti še zaradi nečakinje — rejenke, popolne sirote po bratu zdravniku. Prevzela sem jo in ta skrb je kot živ ogenj v meni.« In koliko je bilo še drugih, ki bi bila zaradi njih rada zdržala in ozdravela, saj je bilo v njej še toliko ljubezni in bogastva, ki bi ga bila rada razdajala na vse strani, posebno mladini, ki ji je tudi dotlej predvsem posvečala življenje. Zato od tod, domov, samo ne umreti s tem bogastvom v sebi — kot številka petindvajset tisoč in štiri!

V nemških koncentracijskih taboriščih je nastalo veliko pesmi — v vseh jezikih tamkaj »zastopanih« narodov, tudi slovenskega. Anica Černejeva ni v taborišču napisala nobene pesmi, samo doživljala jih je, bridko doživljala. Ohranila pa so se štiri pisemca iz njenih ravensbriških dni, ki jih je z dohodnega bloka skrivaj poslala na drug blok Marici Frecetovi. Marica je bila že dolgo v taborišču in ji lajšala tiste grozne dni, kakor pravi Anica v prvem pisemcu, ter ji dala tudi svoje pesmi v presojo. In ob teh pesmih je Anica zapisala: »Jaz mislim, ako se vrnem, pisati ciklus pesmi iz teh dni in doživetij. Nastajajo v meni, ne da bi jih mogla v tem kriku in trpljenju pisati.« In še izraža upanje: »... morda jih objaviva celo nekoč skupaj.«

Skoraj ves čas v Ravensbrücku je prebila na prenatrpanem karantenskem bloku, kjer so novinke z grozo spoznavale svet, pripravljen za »manjvredne« narode in plemena in za nasprotnike Hitlerjevega »tisočletnega« rajha. Skoraj ves svoj neubrandenburški čas pa je preležala na bolniškem ležišču. In ko ji je za zmeraj zastalo srce, so z njo umrle tudi njene nerojene pesmi.

Po uradnem sporočilu materi naj bi bila umrla zaradi srčne slabosti, a vemo, da je bilo nekaj uradno priznanih bolezni, ki so po njih jetnice in jetniki po taboriščih »smeli« umirati in ki so jih drugi jetniki in jetnice, zaposleni s tem delom, lahko »po izbiri« vnašali v tiskovine. Po vsej verjetnosti je umrla zaradi črevesne tuberkuloze.

*Saj to je življenje ljudi:
večno iskanje
in večni cilji
in večne sanje.*

Anica Černejeva 1927

Ljudi, kakršna je bila Anica Černejeva... Ljudi, ki iščejo svoj prostor pod soncem, a ne svoj telesni, temveč svoj duhovni prostor... Ljudi, ki ne bi hoteli skozi življenje prekrižanih rok in brezčutnih oči... Ljudi, ki neprestano iščejo namen svojemu življenju in življenju sploh in katerih najhujša bolečina je v spoznanju, da so njihove telesne moči prešibke za cilje, ki so si jih postavili, da jih je življenje strlo, preden so lahko razdali in izpovedali vse, kar nosijo v sebi. Smrt ni zlo, zlo je umiranje, pravi zgodaj umrli češki pesnik Jiří Wolker.

Še pred dvajsetimi leti je bila med Aničino literarno zapuščino danes nedostopna mapa z različnimi neurejenimi rokopisi in tipkopisi in med njimi 16 črtastih listov iz navadnega šolskega zvezka z njenimi prvimi pesmimi. Eni od njih z naslovom *Jesenska* je celo pripisala *Moja prva pesem*. V njej listje rumeni in odpada, poljane je čez in čez pokrila slana in zraven starčka, ki dremlje na zapečku, mucek kima in *zdaj bo dolga, dolga zima*: podoba jeseni in rahlo nakazano razpoloženje. Njena deset let mlajša sestra Vida pripoveduje, kako je skrivala svoje pesmi pred domačimi in kako jih je ona — Vida v svoji otroški radovednosti vendarle staknila. Pač predvsem pesmi, v kakršnih mlad človek s čudenjem odkriva sam sebe in svet okrog sebe, pesmi, ki se v njih hkrati odpira svetu in zapira pred njim in zato niso namenjene tujim očem, še zlasti ne najbližjim. Pesmi, ki se v njih oglašajo prvi mladostniški vzgibi osebnega doživljanja in pričakovanja, ki se v njih družita strah in up, veselje in bolečina:

*In v moji duši je bolest
in v moji duši je sladkost*

— in moja duša sanja —
*Sanja grenkost
sredi rož in zvezd
in sanja maj
sredi blatnih cest.*

Maj sredi blatnih cest... Kdor je sodoživljal poslednje tedne Anice Černejeve, si ne more kaj, da bi mu te besede ne priklicale v spomin ob deževju in v snegu tako razmočenih neubrandenburških taboriščnih cest, da so se lesene cokle globoko vgrezale vanje, in tistega majskega dne, ko so zvečer v taborišče vračajoče se naše jetnice sprejele grenke besede: »Anica je umrla.«

Umrla je dopoldne in jetnice, ki so se po nočnem delu v tovarni vrnile zjutraj, so jo morale prenesti v majhen, temačen prostor in jo tam položiti na cementna tla. A pripravile so ji tudi skromen »pogreb«: pokrile so jo in ji iz vej borovca, ki je rasel za »jugoslovanskim« blokom, spletle neznamen venček. Tam je še eno noč prebila v Neubrandenburgu — sama in negibna. Tisto noč je tulil vihar prek taboriščnih streh, kakor da bi povzegal nemo žalost in nemočni srd, ki sta stiskala srca njenih sojetnic. Dan ali dva, morda tudi teden pozneje so ji pripravile spominsko slovesnost, a zaradi venčka so morale stati za kazen. Ko je prišla z njenim truplom novica o njeni smrti v Ravensbrück, so se tudi tamkajšnje Slovenke poklonile njenemu spominu. In prav tako njeni stanovski tovariši — profesorji z ljubljanskega učiteljišča v Dachauu, ko so izvedeli, da je umrla.

Bila je potrpežljiva bolnica — tako so Biserki povedale jetnice, ki so bile z njo v isti sobi — čeprav je ves čas nestrpno čakala. Čakala na sporočila in pošiljke od doma, a ko so začele prihajati, je bilo zanjo že prepozno. Čakala na prepovedane obiske, zlasti na Biserkine večerne, čakala na dobre vojne in politične novice, čakala na zdravje in na — svobodo. »Kako je to smešno,« naj bi bile njene zadnje besede in pred tem naj bi se bila nasmehnila. Kdo ve, komu in čemu? Morda kakšnemu prijetnemu spominu, ki jo je pospremil v zadnji in dokončni sen.

Morda pa je bil to bridek poslovilni nasmeh davnemu, mlademu čudenju, ko je začenjala soočati sebe s svetom okrog sebe:

*O stvarnik, kako je to čudno, kako je to
tebe polno:
tu moja blesteča mladost, preteklost —
bodočnost,
spomini in želje — kelih, poln kipečih
vonjav,
in tam jesen,
samoten križ
in list odpal.*

Ali grenak posmeh časom, ko ji je bil svet *lep in bogat* in sama *bogatejša od njega*, bogata zato, ker bi bila rada in lahko z *ljubeznijo objela vsega*.

Toda zdaj se ji je razodeval svet v najgrozotnejši obliki, kakršne bi si zdrava človeška pamet ne bila mogla nikoli izmisliti. In vendar ga je do kraja objemala z ljubeznijo, a ne več vsega, le tisti del, ki je trpel pod nasiljem in se bojeval zoper nasilje. In umiral zaradi nasilja . . .

Na svoj osemindvajseti rojstni dan je zapisala v pismu Malčki Zemljičevi: »Tako malo vem o svoji mladosti.« Mi pa hočemo zdaj iz njenih zgodnjih in poznejših pesmi, iz raznih spominov in razgovorov, iz skopo ohranjenih pisem — večina se jih je v vihri druge svetovne vojske porazgubila, a njena tako ljubljena in težko pogrešana starejša sestra Marica, ki se je leta 1927 za možem izselila v Združene države Amerike, je skoraj vse uničila — vedeti več, izvedeti vse in razumeti vse. In ne samo o njeni mladosti, o vsem njenem življenju, pri tem pa se nam neprestano najbolj živo prikazujejo zadnji meseci tega življenja, njeno samotno umiranje in vendar — kakor umiranje pred očmi vsega sveta.

Srečanje s svetom, z življenjem, z revščino in krivico, ko je še *goreče* upala v *opojno bodočnost*, imela *dušo kot pesem mehko* in *ljubezen kot morje neskončno*, kot *sonce svetlo*, je zgodaj kakor težak greh leglo na njeno

sončno mladost in seglo z mrzlo roko v njeno toplo srce, da se je prestrašila svoje sreče. Odtlej jo neprestano spremlja nekakšna grenka zavest krivde zaradi trpljenja in revščine v svetu, tako boleča in globoka, da se krade celo v njene ljubezenske pesmi.

Zato prosi odpuščanja neznanega brata,

*da je človek premlad
hodil mimo ljudi,
ki jih življenje boli.*

Vendar življenje tudi njej ni prizanašalo in v bridkih in samotnih trenutkih ji je bila ljubezen kakor pribežališče, kakor topel dom, kamor bi se bila včasih rada zatekla iz mrzlega in tujega sveta. A zmeraj bolj je spoznavala, *da je človek v resnici vedno sam*, še najbolj takrat, kadar išče *v sebi človeka*. Kljub živahnim stikom s stanovskimi tovariši in tovarišicami, z znanci in znankami, s prijatelji in prijateljicami in še zlasti z dijaki in dijakinjami, kljub toplemu sozvočju z domačimi je čutiti iz njenih pisem in pesmi dostikrat bolečo misel, *da življenje ne pozna bližine*. Iz vseh bridkosti in iz samote pa jo je reševala njena vera v lepoto. V nedatiranem pismu Malčki Zemljičevi iz Zagreba piše: »Čudim se, kako ti lahko postane tujec nekdo, ki je bil tvojemu srcu drag. Še bolj se čudim, da to niti ne boli, ker se mi vzporedno z odtujitvijo odpira praznina, kamor sem prej projicirala dušo svoje duše. Ali... meni je vseeno lepo. Moj princip je, da se ne pustim razočarati, zato se nisem. Res, skoraj bi bilo spoznanje razočaranje, ali ni, ker je zadelo človeka odpovedi in razumevanja. Drugim je življenje nekaj drugega kot meni, zato hodijo drugo pot. Jaz pa iščem lepoto in verujem vanjo. Zdi se, da mi je ta vera bogato poplačana. Ko bi mogla, bi ti izrazila srečo, ki gori kot tiha, nevidljiva lučka v meni — pa je samo slutnja daljnih bogastev, a slutnji ni besede.«

In reševalo jo je spoznanje,

*da je sreča le v bogastvu
dajanja in darovanja.*

V to spoznanje, v ta novi svet, na to *sončno pot* jo je pripeljala materina *močna duša* — takrat, ko so njene *mlade misli zadnje vero izgubile in nad življenjem ostrmele* in je njena duša ostala *odprta drobna dlan*.

Ob tem spoznanju se ji je sprva zdelo, da je njena pot izjemna, *mimo ciljev*, ciljev, ki naj bi bili dani ženskam. Zrastla v srečni in skladni družini, morda tudi zaradi šolanja na samostanskem učiteljišču, ob že dokaj odprti poti svoji veliki vedoželjnosti in poklicu, ki ji je bil nadvse pri srcu in ustrezal njeni naravi in nadarjenosti, pač dolgo ni čutila nasprotja med družbo in seboj, med družbo in ženskami nasploh, ni se zavedala strme poti, ki je za njene prednice držala do tja, kjer je sama stopila v šolo in poklic. Kakor se bržčas, sodeč po nekaterih izvajanjih v članku *Naš otrok* v marčni in aprilski številki Roditeljskega lista 1938/39, ni globlje zavedala ali morda ne priznavala nasprotja med delavskim razredom in tedanjo družbo, čeprav je treba upoštevati čas, ko je članek izhajal, čas vse bolj napadalnega nemškega nacizma in zato hkrati čas vse tesnejšega strnjevanja slovenskih naprednih in domoljubnih sil, saj ga je zaključila z zahtevo, da ne smemo dovoliti, da bi našega otroka »kdaj vzgajali drugi z drugo besedo, iz drugačnega, nam tujega mišljenja, z drugim pojmovanjem človeka, pravice, doma in domovine«.

Za njeno stališče do vprašanja položaja žensk v družbi, vsaj do določenega časa, je morda najbolj značilno, kar je napisala za aprilsko številko Ženskega sveta 1931 o dramj Dom osamelih žena poljske pisateljice Zofie Nałkowske, ki so jo tedaj uprizarjali v ljubljanski drami. Spre gledala je nazadnjaško miselnost dela ter egocentričnost »osamelih žensk«, ki se vrte samo okrog svojih nekdanjih mož, štela za »altrocentričnost«, značilno za ženske, ki jim je dajanje »luč in smisel« življenja. Dramo, ki naj bi bila po njenem napisana »s fino, najfinejšo subtilnostjo ženske duše«, je še v isti številki Ženskega sveta »Feministka«, to je Angela Vodetova, ocenila ravno nasprotno. Ženski likj v drami so ji »žene iz Indije«, in to tiste, ki so se nekoč po smrti svojih mož dajale žive sežigati. Nałkowska prikazuje žensko kot bitje, ki ji je samo mož vsebina življenja, torej le kot samico. In kakor je razvidno iz poročila

o recitacijskem večeru, posvečenem spominu slovenskih književnic, ki ga je pripravil prosvetni odsek ljubljanskega Telesno-kulturnega društva Atena, v decembrski številki Ženskega sveta 1932, tudi revolucionarne vsebine Misterija žene Zofke Kvedrove — upora zoper meščansko družbo in njeno dvolično moralo — ni doumela.

Morda se je prav zaradi nasprotja med sabo in radikalnejšimi družbenimi delavkami, ki se je tako očitno pokazalo ob drami Zofie Nałkowske, v decembrski številki Ženskega sveta 1933 v članku *O vzgoji naše ženske mladine* o tem, lahko bi rekli ženskem vprašanju, čeprav pravi takoj v začetku, da se da »žensko gibanje« ... »pravilno razumeti in oceniti le z občečloveškega vidika« — kar je gotovo res — globlje razpisala.

Tudi »vprašanje poklicne upravičenosti« ji ni »ozko ,žensko' vprašanje, temveč splošen problem človekove notrzanje poklicanosti in sposobnosti«. Želi si, da bi ljudje končno razumeli, da »ženski poklic ne pomenja *borbene* stališča in protesta, temveč nujno *življenjsko* stališče današnje ženske, ki ji ga narekuje globoko občutena zahteva po osebni rasti in osebni poti«. Toda »ženski poklic« je moral še zmeraj pomenjati *borbeno stališče* in *protest* zoper obstoječo družbeno ureditev, saj ženskam še niso bila odprta vrata v vse poklice in začela so se jim zapirati celo že zdavnaj odprta vrata. Premalo je bilo terjati, da naj bi vzgoja, »ki hoče dati življenju *samostojno, duhovno in materialno neodvisno, osebno žensko* ... sleherno deklet usposobila za samostojno življenjsko delo, za *poklic*«, z dostavkom, da ne zato, »da ga bo izvrševala in z njim ,konkurirala' moškemu, temveč zato, da *postane v polni meri svoj človek* in da ji pot v zakon ni edino možna življenjska pot«, ker je za resnično samostojnost, duhovno in materialno neodvisnost ter za pravo osebno življenje nujno potrebna gospodarska neodvisnost, ki jo prinaša ne poklic sam na sebi, ampak izvrševanje poklica. Vendar ji glede na to, koliko je še trideset let po njeni smrti, v času, ki smo bili o njem nekoč trdno prepričani, da ne bo govoril več o moškem in ženski, temveč predvsem o človeku, še nazadnjaškega in omahujočega, da, celo sovražnega pisanja,

tega ne bomo preveč zamerili. Saj je kljub temu, da ni dojela ali morda omalovaževala nujnost materialne podlage za duhovno vrhno gradnjo, h kateri je bilo njeno bistvo tako izrazito usmerjeno, zapisala: »Pot do osebnosti . . . vodi le prek ‚delovnih‘ področij, za katere je človek notranje poklican. Ako ima torej ženska kot človek pravico, da zraste do svojega osebnostnega lika, se ji *nujno mora* priznati tudi pravica do poti, tj. do dela, za katerega čuti v sebi nagnjenje. Da ga čuti v smeri raznih poklicev, o tem danes vendar ni treba še dokazov!«

Bila je ženska, kakršnih je bilo v prelomnih obdobjih gotovo zmeraj veliko in jih je še. Zavestno ali podzavestno hočejo in terjajo in v mejah družbenih možnosti tudi uživajo samostojnost in neodvisnost, čutijo se če ne enakopravne, vsaj enakovredne, vendar jih še zmeraj spremljajo sence preteklosti, ki pa jih usmerjajo bolj na druge ženske kakor nase. Zato je lahko pisala o najsvetejšem ženskem poklicu in hkrati odločno izjavila: »Ženska noče biti v sociološkem smislu več zajedalka niti rastlina ovijalka, temveč samoraslo drevo, ki srka z lastnimi koreninami življenjske sokove matere zemlje, ki z lastno močjo kljubuje viharjem in ki jo njeno lastno hrepenenje dviga v višine.«

In bila je takšno samoraslo drevo in Človek z veliko začetnico, kakor jo je označila ena njenih nekdanjih dijakinj.

Dobro se je tudi zavedala, da zbuja vzgoja v njenih časih — žal, pogosto tudi še v naših — v dekletih čut *manjvrednosti*, in zato terjala, da je v bodoči ženski »vsekakor treba gojiti zavest *polnovrednosti*«. Prav tako je pozneje v prvem letniku Roditeljskega lista 1937/38 v članku *Rast in vzgoja deklet v rodbini* ugotovila in obsodila »različne pogoje rasti in razvoja«, ki pričakajo deklet in fanta v isti družini. Toda zunaj doma »čaka življenje« in življenje »zahteva danes od *vsakega človeka vse*, kolikor zmore«.

In to življenje zunaj doma je postajalo vse tesnobnejše in vse bolj se je bližal čas, ki ni spraševal po spolu in ki je potrdil, da se narod ne more ohraniti, ako se zanj in za njegovo svobodo ne bojujejo tako ženske kakor

moški. Oblast ni hotela videti nevarnosti, ki je pretila državi in ki je zlasti ogražala mali slovenski narod. Toda videla jo je slovenska komunistična stranka in videlo jo je slovensko ženstvo, ki so ga — razen klerikalk — združevale zmeraj hujše politične in gospodarske razmere in ga je še zlasti združilo narodnoobrambno prizadevanje.

To vse grozljivejšo tesnobnost časa je Anica izrazila v vezani in nevezani besedi. Že leta 1935 ugotavlja o velikih v svetu: *S pohlepom v srcu pišejo o — miru*. In mesec dni po začetku druge svetovne vojske je v Ženskem svetu v člančiču *Moč in mir* zapisala: »Vsi doživljamo grozote iste sedanjosti, vsi stojimo pred isto bodočnostjo. Vsi bomo morali prehoditi isto pot do zmage človečnosti, pravice in kulture. Morda je res brezkončna, morda bomo izkrvavelj na njej. ... V velikih časih je treba velike zbranosti in resnične pripravljenosti, ki gleda trezno in mirno na razvoj dogodkov z nekega višjega, skoraj brezosebnega vidika. Posameznik in njegovo doživljanje je vendar samo kaplja v morju skrbi, trepetanja in bolečine... Sprostim se ozkega obzorja sebičnosti, pa nam bo laže nositi in pomagati drugim, da nosijo... *Vztrajajmo na svojih mestih, ostanimo, kar smo*. ... Čutimo močnejše, da smo mi tisti, ki ustvarjamo narod in ki dolgujemo narodu svoje in tisoče življenj...« In ob sklepu zadnjega predvojnega šolskega leta 1939/40 je prav tako v Ženskem svetu govorila in naročala *Mladini, ki stopa v življenje*: »Mi vsi verujemo, da bo odločal o setvi bodočih stoletij vendar le človek in njegova človeška vrednost. ... To pa je najmočnejše v življenju: pozabljati nase in čutiti druge, slutiti končni smisel vsega, videti preko svoje osebne usode usodo naroda in človeka, verjeti v smisel njegove poti.«

Nekaj mesecev pred napadom na Jugoslavijo je v *Pismih iz težkih dni* položila pod pero vojaku besede, ki je z njimi doživljala grozo sovraštva in bližino smrti v podobah, znanih iz prve svetovne vojske. Veliko je lahko čutila in slutila, ni pa mogla vedeti, da bosta groza in smrt, ki prihajata, stokrat in tisočkrat strahotnejši, kakor sta bili za prvega svetovnega klanja, in da bosta segali po vseh, ne samo po vojaki na bojiščih. Še grozotneje po tistih na političnih bojiščih.

Svojih »odraslih« — izpovednih pesmi, kakor bi lahko rekli, vendar ne čisto po pravici, ker je tudi v njenih otroških in mladinskih pesmih, predvsem v domoljubnih in še zlasti v »zamejskih«, kakor pravimo danes, veliko osebne izpovedi — ni Anica Černejeva nikoli zbrala in izdala v knjižni obliki. In tako gredo zdaj zbrane in izbrane prvič med slovenski beroči svet.

Ali je to kdaj nameravala storiti? V zapuščini in tudi sicer o tem ni sledu. Zato velja vse doslej skoraj zmeraj za otroško oziroma mladinsko pesnico in v našem literarnem zgodovinopisju še ni zavzela mesta, ki ji gre. Največkrat beremo isto označevanje njenih pesmi, prepisovano od primera do primera, celo z isto tiskovno napako — Viničarska namesto Viničarka. In pri naštevanju mladinskih listov, ki je v njih priobčevala svoje pesmi, naletimo navadno še na Vrtec, ker je bil pač mladinski list, čeprav vanj ni pisala. Tudi obsežna Zgodovina slovenskega slovstva zadnjih let v izdaji Slovenske matice jo le skopo omenja. Niti pisec VI. niti pisec VII. knjige se nista poglobila vanjo — ker svojih osebno izpovednih pesmi ni nikoli izdala v zbirki? — zato pa VII. knjiga ne samo natančno razlaga in razčlenjuje pesnika, ki je stal med našim narodnoosvobodilnim bojem onstran barikad, temveč ga hoče tudi iztrgati tistim, ki jim pripada — njegovim belogardističnim pajdašem.

Prve podatke o Anici Černejevi in njenem delu zasledimo že zgodaj — leta 1926 v zborniku Slovenska žena, kj ga je zbrala in uredila Minka Govekarjeva. Ti podatki omenjajo njene prispevke v Zvončku, v beograjskem Našem listu in v koledarčku Kraljevič Marko ter v takrat še tržaškem Ženskem svetu. Poleg tega navajajo še »nekaj pesmi in sestavkov« v celjskem tedniku Nova doba ter »nekaj prologov in deklamacij za celjsko gledališče, za proslave ujedinjenja v celjskem Narodnem domu« ter za celjsko Dramatično društvo v stihih poslovenjeno tridejan-ko Maček v škornjih. In to s polnim imenom, še preden se je pri pesmih začela z njim podpisovati.

Prvič se je kot pesnica sama razkrila 8. septembra 1927 v celjski Novi dobi ob priložnostni pesmi, posvečeni novi celjski okoliški deški osnovni šoli. Sicer pa je bila

dotlej največkrat kar *Anica*, tako v Zvončku, kjer je sodelovala od leta 1921 do letnika 1928/29 in se šele v tem letniku podpisala s celim imenom, kakor v Kraljeviču Marku od leta 1923 — koledarčku za leto 1924 ter vse do leta 1931 — za leto 1932, kjer je pesem *Vprašanja* celo nepodpisana. Tudi v Glasniku Podmladka Rdečega križa letnika 1928/29 je le *Anica*. V Ženskem svetu, kjer se je oglašala od leta 1925, je najprej A. Č., potem v dveh letnikih *Anica Č.*, od leta 1928 do 1930 samo *Anica* in šele od leta 1931 dalje *Anica Černejeva*. Drugače je s članki. Že svoje razpravljanje o Otonu Župančiču kot mladinskem pesniku leta 1922 v Popotniku je podpisala s celim imenom. Kljub temu so ljudje, ki so jo poznali, gotovo vedeli, kdo se skriva pod imenom *Anica*, saj se je na primer že leta 1919 skupna proslava Vidovega dne obeh celjskih mestnih osnovnih šol — deške in dekliške — v mestnem gledališču »začela z govorom v verzih, ki ga je sestavila mlada učiteljica Ana Černejeva in recitirala njena sestra Vida«, kakor beremo v drugem delu Janka Orožna Zgodovine Celja in okolice.

Kako je Anica sodila o pesništvu in pesnikovanju? V pesmi, ki jo je posvetila Otonu Župančiču, pravi:

*Tiho naj išče le oni, ki nima besede,
a komur je vsaka bogastvo, naj ga razkrije,
naj sonce, ki sveti njemu, razlije . . .*

*Daj nam lepote, ker ti je dano bogastvo!
In slutnjo resnice daj nam v lepoti!
Nam, ki je iščemo v temi in zmotil*

Življenje ji je bilo iskanje, iskanje resnice in lepote, iskanje pravega človeka, pesnikova beseda pa pot do lepote in vsaj do slutnje resnice in *pot do lepote — pot do neba*, do najboljšega v sebi in v človeštvu, do dosegljivega v sebi in v ljudeh okrog sebe, a še tako daljnega za človeštvo. V svojih ravensbriških pisemcih, napisanih med 21. novembrom 1943 in 16. februarjem 1944, je ob pesmih Marice Frecetove razodela nekaj svojih pogledov na pesmi. »... doživetje je končno pri pesmi vse,« meni v prvem pisemcu in v drugem to misel ponovi: »Rekla sem,

da je doživetje v pesmi glavno. Čitala sem mnogo, mnogo pesmi, sama imam doma lepo zbirko svetovne lirike. Ako me pesem prevzame, jo čutim kot dobro, ako me pusti hladno, jo smatram za zgrešeno. Iz vseh vaših besed diha pristnost in iskrenost doživetja. To je glavno in to je vaše... Glede oblike bi vam rada osebno pokazala nedostatke, kot se pač kažejo ‚kritiku‘ — kritik pa po prirodi nisem. Moram se šele prisiliti k temu, ker pač pesem najprej začutim in s tem sprejmem. Torej, ritmika je tu in tam šibka, tudi besede, izrazi niso vedno posrečeno izbrani. So označbe, imena vsakdanje rabe, ki so za pesem — banalne. Tako bo tudi ravensbriški besednjak moral izbirati. Saj bi te naše besede doma ne zbudile odgovarjajočih čustev, ker jih pač ljudje ne poznajo, ker niso doživeli grozote njihovega pomena. — Mislim tudi, da bi te dolge pesmi, kakršnih moderna lirika ne prenese najbolje, kazalo razbiti v posamezna drobna doživetja in pesmice, ki jih veže skupen naslov ali posvetilo.« Maričine pesmi se niso ohranile, a verjetno so bile tiste besede, ki po Aničinem mnenju niso ustrezale, značilne za taboriščno dogajanje in so danes z vsemi grozotami nacističnih taborišč del še tako žive in bližnje preteklosti. Kakor se ji resničnost takrat pač ni mogla zdeti resnična, tako so jo odbijale tudi besede, ki jih je ta resničnost rojevala in ki so to resničnost ponazarjale. A naj so bile te besede kakršnekoli, besednjaka današnje »avantgarde« niso »dosegale«, predvsem pa so gotovo hotele, kakor vse, kar so ljudje po koncentracijskih taboriščih iztisnili iz svojih trpečih src in teles, pričati, očiščevati, dvigati iz pekla in iz dna, ne pa pehati vanj. Kakor ni mogla Anica v taboriščnem *kriku in trpljenju* pisati svojih pesmi, tako je težko ocenjevala tuje. In zato je nadrobnejše pregledovanje in ocenjevanje preložila na *pozneje v miru, doma* —

Če štejemo pesmi, priobčene v tej zbirki, po naslovih ne glede na število pesmi v nekaterih ciklih, lahko rečemo, da jih je bilo nekako pol že natisnjenih, pol pa je vzetih iz zapuščine. Povečini so že natisnjene izšle v mesečniku *Ženski svet*, ki je začel leta 1923 izhajati v Trstu

in se moral pozneje pred fašističnim nasiljem umakniti v Ljubljano, kjer je izhajal do okupacije leta 1941.

Zapisi v zapuščini se včasih ločijo od že natisnjene- ga besedila in kadar se mi je zdela rokopisna inačica boljša, sem uporabila rokopisno, zlasti ker se največkrat ne da ugotoviti, kaj je prvi in kaj poznejši zapis. Naslov MOJE POTI sem dala zbirki po eni njenih pesmi v za- puščini, ki iz nje drhti boleča slutnja:

*Vem, da mi grejo poti
v bele, v samotne dni.*

Dva meseca za Anico Černejevo — 1. julija 1944 je v Ravensbrücku umrla koroška kmetica Katarina Miklavova iz Lepene pri Železni Kapli. V taborišču je napisala nekaj pesmi in se v njih hrepeneče spominjala svoje zelene Lepene, kjer

*Že skor pomlad se bo pričela,
trobentica je že razcvela.
Al mi ubogi smo Slovani
iz domovine bli pregnani.*

Odtrgali so jo od doma in od moža, ki jo je z njim družila srečna ljubezen in ga tudi odgnali v taborišče. A ni mislila samo nanj, mislila je tudi na tiste, ki

*Po gozdovih tam živijo
in ne spijo vse noči.*

Anica Černejeva in Katarina Miklavova se v Ravensbrücku gotovo nista nikoli srečali, a njuna smrt in njune muke — kakor smrt in muke tolikerih — kličejo z besedami preproste slovenske kmetice Katarine Miklavove:

*Če še pridemo nazaj
v preljubi naš domači kraj
— in če vek bi minili,
ne bomo krivcev pozabili.*

Onidve in toliko drugih se ni vrnilo, zato je na nas živih, da ne pozabimo.

Erna Muserjeva

1974 — ob trideseti obletnici smrti Anice Černejeve
in Katarine Miklavove.

VSEBINA

I.

RAZGOVOR Z MISLIJO	7
POT DO LEPOTE	8
PRVI POMLADNI AKORD	9
PREMRZLO MOJIM TOPLIM OČEM	10
ŠE KDO IZMED VAS	11
SVETLA TIŠINA (1929)	12
V JESENI, <i>Ženski svet</i> 1927	
Astre na jesenskih gredah	13
Težke so jesenske slutnje	14
V SNEGU	15
BOGASTVO, <i>Ženski svet</i> 1929	16
V JUTRANJI SREČI	17
SREČANJE, <i>Ženski svet</i> 1929	18
PESEM VSTAJENJA, <i>Ženski svet</i> 1928	19
POMLADNA ŽELJA, <i>Ženski svet</i> 1928	20
ŽIVLJENJE, <i>Ženski svet</i> 1927	21
TIHA ŽALOST (<i>rokopis, inačica Kraljevič Marko za</i> 1930: Domotožje)	22
STOPINJE V SNEGU (1930)	23
CESTE (1930)	24
LETO BOLEČEGA ISKANJA	25
PISMA, <i>Ženski svet</i> 1926 (1), 1927 (2—4)	
Davno bilo je	26

V zlatem jutru prvi žarki	27
V trdih časih trda volja	28
Čuješ v noči pozne ure	29
VIHAR, <i>Ženski svet</i> 1925	30
TEBI, <i>Ženski svet</i> 1925	31
NERAZUMEVANJE, <i>Ženski svet</i> 1928	32
SLOVO	33
VPRAŠANJE	35
OSAMA	36
NEKEGA TIHEGA DNE	37
SPOZNAVANJE (1929)	38
V MOLK VEČERNIH SLUTENJ	39
TUJCA, <i>Ženski svet</i> 1929	40
ZAKAJ (1931)	41
ŽELJA	42
JOJ	43
DVOMI (1933)	44
VČASIH ŽELIM, <i>Ženski svet</i> 1931	45
IZ »RAZGOVORA V MRAKU«, <i>Ženski svet</i> 1933	
Ko pride naš čas	46
Vse smemo	47
TVOJI PESMI (1933)	48
MOJE POTI (1931—1933)	49
SPOMIN, <i>Ženski svet</i> 1934	50
MOLK, <i>Ženski svet</i> 1934	51
PROŠNJA	52
POMLADNO PISMO, <i>Ženski svet</i> 1937	53
CIKLAME	54
RANO ZJUTRAJ	55
V UMIRAJOČI DAN	56
PISMO, <i>Ženski svet</i> 1935	57
MED NAMA JE MNOGO POTI	59
PISMA IZ MRAKA, <i>Ženski svet</i> 1935 (1—3), rokopis (4—5)	
Mrak je padel na jesenske ceste	60
Kakor struna sem, ki tiho čaka	61

Včasih kličem, komaj slišno, nežno	62
V mraku slutim tvojo pot neznano	63
Nič ne mislim, da so dnevi glasni	64
NAJ BOM DOMA	65
NAJ TI PIŠEM	66
HVALA TI (1934)	67
DALJNEMU BRATU (1933)	68
PREBUJENJE, <i>Ženski svet 1937</i>	69
NE MOREM TI DATI ROKE, <i>Ženski svet 1937</i> (Spoznanje)	71
PRIČAKOVANJE, <i>Ženski svet 1940</i>	72
VERA, <i>Ženski svet 1940</i>	73
RAZODETJE	74

II.

KO GRE LETO MIMO NAS, <i>Koledar Maribor 1930</i>	
Lastovke drobne se vračajo	75
Poletni plameni se vžigajo	76
Trudni dnevi se krajšajo	77
Bele snežinke padajo	78
TEBI, MATI (1929)	
To so tvoje tople roke	79
To je tvoja močna duša	80
DOM, <i>Ženski svet 1939</i>	81
POMLAD, <i>Ženski svet 1938</i>	82
ŽE MI TELO UMIRA V POMLAD, <i>Ženski svet 1933</i>	83
SAMOTA, <i>Ženski svet 1934</i>	84
TVOJA MLADOST, <i>Ženski svet 1933</i>	85
ODPUSTI	87
DOMOTOŽJE, <i>rokopis (1), Koledar Maribor 1930 (2)</i>	
V dušo se je zagrizla želja	88
Hodim s hrepenenjem bolnega človeka	89
ŽIVA MLADOST, <i>Ženski svet 1937</i>	90
PROŠNJA BREZPOSELNEGA, <i>Ženski svet 1934</i>	91

DETECU BREZ OČETA	92
POD KRIŽEM, <i>Ženski svet 1928</i>	93
KRIK SRCA, <i>Ženski svet 1932</i>	94
DETETU, <i>Ženski svet 1931</i>	96
LUČKA DOGOREVA, <i>Koledar Maribor 1930</i>	98
VINIČARKA, <i>Ženski svet 1939</i>	99
BOŽIČ V HALOZAH, <i>Ženski svet 1939</i>	101
PISMO IZ HALOZ, <i>Ženski svet 1941</i>	102
NEZNANEMU, <i>Ženski svet 1935</i>	103
PISMA IZ TEŽKIH DNI, <i>Ženski svet 1940</i>	
Mati, mislim na vas	105
Draga, sredi noči	106
Sinek moj	107
VPRAŠANJE DREVESU NAŠIH DNI, <i>Ženski svet 1941</i>	108
IZ ŽIVLJENJA IN DELA ANICE ČERNEJEVE (Erna Muserjeva)	109

(Pesmi, ki pri njih ni napisano, kje in kdaj so izšle, so iz zapuščine.)

Izbrala, uredila, spremno besedo
napisala Erna Muserjeva

ANICA ČERNEJEVA

MOJE POTI

Izbrala, uredila in spremno besedo napisala

Erna Muserjeva

Oprema: Vladimir Lakovič

Izdala in založila

PARTIZANSKA KNJIGA

Za založbo Milko Stolfa

Natisnila in zvezala

tiskarna TONE TOMSIČ

Ljubljana 1975

KNJIŽNICA JOSIPA VOŠNJAKA
SLOVENSKA BISTRICA

SB d 82-1

ČERNEJ A.

Moje

886.3 09 černej A.

0026638

COBISS •